БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ
БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР
ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ
СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1925 чылда
үндезилеттинген

1961 ч.
ДЕКАБРЬ
5
ВТОРНИК
№ 287 (5077).

Өртээ 2 көп.

Коммунизмче шилчиишкин дээрге кижиниң хостуг чоруун болгаш совет хамаатыларның эргелерин бүгү хемчег-биле хөгжүдер дээни ол. Ажылчы чоннарга эң-не калбак эргелерни болгаш хосталгаларны социализм тыпсып база магадылап берген. Ажылчы чоннарга чаа улуг эргелерни болгаш аргаларны коммунизм бээр.

СЭКП-ниң Программазындан.

СОВЕТ ДЕМОКРАТИЯНЫҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

Бөгүн бистиң Төрээн чуртувустуң бүгү улустарынга өөрүшкүлүг, улуг байырлалдың хүнү — Совет Конституцияның Хүнү. Олар бо хүннү мурнундагы чылдардан онза ылгалдыг үеде, бистиң чуртувуска коммунизмни тургузарының өндүр улуг программазын — партияның үшкү Программазын СЭКП-ниң төөгүлүг XXII съездизинге чоокта чаа хүлээп алган үеде байырлап турар.

Кижи төрелгетенниң дээре угааннарының чүс-чүс чылдарда күзели болуп чораан бүгү нийти чыргалаңның нийтилелин тургузарының оруунче төөгүде эң баштай-ла кирипкенинге совет улус дүрүм ёзугаар чоргаарланыр эргелиг.

Партия болгаш Ленин ССРЭ-ге социализмни тургузарының дидим планын Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында-ла белеткээн. Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле бүгү совет улустуң күжениишкинниг күш-ажылының түңнелинде совет чуртка социализмни тургузары үжен чылдарның ийиги чартыында колдуунда шиитпирлеттинген.

Социализм тургузуушкунунуң чылдарында ССРЭ-ге мөлчүкчү аңгылар узуткаттынган, совет нийтилелдиң мораль-политиктиг чаңгыс эви тургустунган. Ооң түңнелинде делегейде эң-не демократтыг Конституция — тиилээн социализмниң Конституциязы тывылган. Ол дээрге чаа нийтилел тургузуунуң — социализмниң, чаа хевирниң демократиязының — совет демократияның чайынналчак тиилелгези болган.

Бистиң күрүневис чыл келген тудум-на бурунгаар чедиишкинниг хөгжүп, Совет Эвилелиниң иштики болгаш даштыкы байдалы улам-на быжыгып орган. Ооң-биле чергелештир Коммунистиг партия болгаш Совет күрүне демократияны улам ыңай калбартырын болгаш хөгжүдерин үргүлчүлеп келген.

СЭКП-ниң XX съездизиниң соонда үеде бистиң партиявыстың Төп Комитеди Сталинга чүдүүр чоруктуң уржуктарын узуткаан болгаш партия, база күрүне амыдыралының ленинчи нормаларын катап тургускан. Ол хемчеглерниң түңнелинде улус массаларының чогаадыкчы идепкейи кажан-даа көстүп көрбээни-биле көдүрүлген. Ооң-биле холбаштыр Совет күрүнениң, совет демократияның хөгжүлдезинге чаа үе-чада эгелээн.

ССРЭ-ге социализмниң бүрүн болгаш туюлунга чедир тиилээни, коммунизмни калбаа-биле тургузарынче нийтилелдиң шилчээни — бо бүгү болза, пролетариаттың диктатуразы бодунуң төөгүлүг хүлээлгезин күүседипкени ол болгаш иштики хөгжүлдениң сорулгаларының талазы-биле алырга ССРЭ-ге эргежок чугула эвес апарганы ол-дур деп чүвени СЭКП-ниң Программазында үндезилээн.

Бистиң Совет күрүневис пролетариаттың диктатуразының күрүнези болуп тыптып келгени билдингир болгай. Ук күрүне амгы, чаа үе-чадада нийти улустуң күрүнезинче, бүгү улустуң эрге-ажыктарын болгаш күзел-соруун илередириниң органынче хуулган. Нийти улустуң организациязы болур күрүне болза коммунизмниң бүрүн тиилээринге чедир арттар деп Программада айтып турар. Бо болза марксизм-ленинизмниң күрүне дугайында өөредиинге чаа улуг салыышкын болуп турар.

Бистиң үевистиң Коммунистиг Манифези болур СЭКП-ниң Программазы коммунизмни калбаа-биле тургузар үеде социалистиг күрүнениң кол угланыышкынын тодараткан. Ол болза социалистиг демократияны бүгү тала-биле калбартыры болгаш сайзырангайжыдары, күрүнени эргелеп башкарар, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун удуртур херекке бүгү хамаатыларның идепкейлиг киржири, күрүне аппаратының ажылын экижидери болгаш ооң ажыл-чорудулгазынга улустуң контролюн күштелдирери болур-дур.

Социалистиг демократия улам ыңай хөгжээн тудум-на, күрүне эрге-чагыргазының органнары нийтилелдиң бот-эргелелиниң органнарынче шилчиир. Ол чорудулганың эгези болза күрүне органнарының хүлээлгелериниң хөй-нийти организацияларынче шилчип турары болур.

Бистиң чуртувуска коммунизмни тургузарының ачылыг, буянныг, улуг чаагай планы совет нийтилелдиң капиталистиг нийтилелден хемчээл чок артык күштерин бүгү-ле колония болгаш капиталистиг чурттарның ажылчы чоннарынга бүзүредир, тайбың, социал депшилге дээш демиселче оларны көстүп көрбээн улуг хемчээл-биле сорук кийирер.

Совет Конституцияда дүрүмчүткен улуг эргелерни бистиң чуртувустуң улустары бүрүнү-биле деңге ажыглавышаан, боттарының национал күрүнезин хөгжүтпүшаан, боттарының интернационалчы чоокшулажыышкынын эң бедик сорулга кылдыр көрүп турар. Бо дугайын чүгле бистиң Тыва АССР-ниң чижектеринден көрүп болур бис. Тыва автономнуг областы Автономнуг Республика кылдыр эде тургускан. Ам каш хонгаш-ла республиканың Дээди Соведингге соңгулдалар болур, ооң эрге-чагырга органнары тургустунар.

Совет Эвилелиниң составынга кирген соонда тыва улустуң кайы хире бурунгаарлааның эш Никита Сергеевич Хрущев Сибирьниң көдээ ажыл-агыйының ажылдакчыларының чөвүлел хуралынга чүгле чаңгыс чижектен, ажыл-агыйны мергежилдиг башкарып шыдаар кадрлар бистиң АССР-де өзүп үнген ол чижектен көргүскен.

«Тыва — Совет Эвилелиниң өг-бүлезинде аныяк республика болгай, ол хирезинде кайы хире кадрларны кижизидип алганын база олар билиглер-биле кайы хире кайгамчык чепсегленип алганын көрүңерем» — деп Н. С. Хрущев чугаалаан.

Совет күрүнениң удуртукчузунуң ол чылыг сөстери Тыва АССР-ниң бүгү ажылчы чоннарын бистиң чуртувуска коммунизмни тургузарын дүргедедири дээш улам эки ажылдаарынче сорук киирген.

Совет Конституцияның тугунуң адаа-биле совет улус эчис улуг сорулгаже — коммунизмниң бедиктеринче бүзүрелдиг бар чоруур.

Л. И. Брежнев Индияга баар

Индияның президентизи доктор Раджендра Прасад 1960 чылдың чайынында Совет Эвилелинге бодунуң чоруп турганының үезинде ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневти бодунга таарымчалыг үеде күрүнениң аян-чоруун кылып Индияга келирин чалаан.

Л. И. Брежнев ол чалалганы өөрүп четтириишкин-биле хүлээп алган. Л. И. Брежневтиң Индияже аян-чоруу 1961 чылдың декабрьның ийиги чартыында болур.

БӨГҮН — СОВЕТ КОНСТИТУЦИЯНЫҢ ХҮНҮ

Тываның ажылчы чоннары бо байырлалды боттарының күш-ажылчы чедиишкиннери-биле демдеглеп турар

Шалыпчы ээлчегде

Кызылдың автосептелге заводунуң шой эзилдирикчилери болгаш шуткукчулары съезд мурнунуң шалыпчы ээлчээн чыл төнчүзүнге чедир уламчылаарын шиитпирлээннер. Коммунист Я. Михальченконуң ажылдап турары вагранка суугунуң шоргазындан эзилдирген шой соксаал чок агып турар. Кадржаан ажылчын П. Тишанов удурткан коммунистиг күш-ажыл бригадазының кежигүннери А. Сандык, О. Будаев, В. Горинов олар эзилдирген шойдан янзы-бүрү кылыглар шуткуурунуң планының ай санында 150—185 хуу чедир күүседип, заводтуң коллективинде калбарган социалистиг чарыштың мурнакчылары болуп келгеннер.

Шуткукчулар бүдүрүлге ажылдарынга улуг чедиишкиннерлиг болуп турарындан аңгыда, боттарының тускай мергежилдерин, нийти билиин бедидеринче кичээнгейни салып турарлар. Бедик мергежилдиг тыва шуткукчу А. Сандык кежээки школаның бешки клазында, а Коновалов, Сухорослов, Булычев олар онгу класста өөренип турарлар.

Шуткукчуларның быжыг найыралдыг коллективи партияның төөгүлүг Программазында айыттынган өндүр чаагай сорулгаларны боттандырар дээш совет кижилерниң бедик көдүрлүүшкүннүг демиселинге боттарының үлүүн киириштирип, Совет Конституцияның Хүнүнге 11 айларның бүдүрүлге планының ажыр күүселдези-биле ужуражып турарлар.

Тудугжуларның ажылы

ШУЙ. Бай-Тайга районда «Мурнакчы» колхозтуң тудуг бригадазы бо чылын багай эвес ажылдаан. Школага 3 өрээлдерлиг мастерскаяны, башкыларга бирээзинге-ле 4 аал чурттаар 2 бажыңнарны, 60 уруглар турар интернатты тудуп, ажыглалда киирген.

Бригада бо чылын артель бүдүрүлгезинге, культура албан черлеринге болгаш чуртталгага база элээн каш тудугларны кылган. Ооң чижээнге хой бригадазының Барлыкта төвүн айтып болур. Ында эки кылдынган мал кажааларындан, элээн каш чуртталга бажыңнарындан аңгыда, чунар бажың, пекарня, кызыл булуң база бар. Ол бүгүнү тудуг бригадазы кыска үеде кылып дооскан.

Ажылында чедиишкиннерин быжыглавышаан, келир чылын ооң-даа бедик көргүзүглерлиг болурунга бызаңчылар чүткүлдүг ажылдап турар. Шуй көдээ Советтиң даргазы эш К. Чамыйның редакцияга дыңнатканы болза:

— Келир чылын бистиң колхоз чуртталганың 10 бажыңнарын, пекарня болгаш хову бригадазынга столовая база өске-даа чугула тудугларны кылырын көрүп турар. Аңаа хереглээр 4000 кубометр тудуг ыяжын белеткеп эгелей берген. Бо хүннерде 63 кижи 500 ажыг кубометрни белеткээн. Ажылдың бүдүнгүрү, эки шынары дээш чарыш бригадада улам калбарып турар.

Тере-Хөлдүң аңчылары

Аңныыр тывыш талазы-биле «Тере-Хөл» колхоз бистиң республикада чугула черни ээлеп турар. Ооң аңчылары күрүнеге чыл бүрү эвээш эвес түңнүг «чымчак алдынны» садып турар.

СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин боттандырбышаан, тере-хөлчүлер бо аңныыр сезонунда Төрээн чуртка 900 кишти болгаш 20 муң диинни киирерин хүлээнген.

Бо хүннерде 100 хире аңчылар келген, олар ниитизи-биле 480 киш, 3800 ажыг диин болгаш өске-даа олчаларлыг. Маңаа чамдык мурнакчыларны көргүзүп болур. Чижээ, Х. Сотпа 14 киш, 50 диин эккелген. Назыны алдан хар ашкан Б. Эртине 200 ажыг диин, чаа аңнап эгелээн 15 харлыг К. Серен 5 киш, 40 диин олчалыг келген.

Келген баштайгы аңчылардан 28 кижи катап үнүпкен, а өскелери база аъттаныринга белеткенип турар.

◆

КОММУНИСТЕР БУРУНГААР

Дайынныгда чыда-биле
Тайбың турда маска-биле
Казып аштаан оруувуска
Кандыг берге турбаан дээр боор!

Ынчалза-даа торулбайн,
Ылап шынче углап базып,
Амгы хүннүң делгеминге
Аспайн чорааш келдивис-даа

— Коммунистер бурунгаар! —
деп,
Ленин бисти баштап келди.

Эртенги хүн херелинде
Эртинелиг чаагай бедик
Көстүп келди, магалыын-даа!
Көрүңерем, мурнуңарже!

Аңаа чедер делгем орук
Ажыдар деп аас-кежик
Биске бөгүн таварышкан.
Бистер ону кылыр-даа бис.

— Коммунистер бурунгаар! —
деп,
Партиявыс кыйгырып тур.
Аас-кежик, хосталга-даа,

Деӊ-эрге, Күш-ажыл, Тайбың,
Акы-дуңма ёзузу-даа
Делегейге тиилээн турар,
Ындыг үеэ чедер дээнде

Ырак черлер чоокшулап кээр,
Октаргай-даа бичелей бээр
Оък дег өткүт күзелдиг бис.
— Коммунистер бурунгаар! —
— деп,

Программа сорук киирген.

Б. ХӨВЕНМЕЙ.

ТРАКТОРИСТ КЫС

Үш чыл бурунгаар маңаа «Совет Тываның 5 чылы» колхозтуң механизаторлары комбайннар-биле тараа кестирип турган чүве. Ам мында «Тыва даг-дүгү» комбинат тудуунуң бүгү-ле тракторларын, экскаваторларын, орук болгаш тудуг машиналарын мөөңнээн улуг участок тургустунуп келген. Участоктуң адын аар парк дээр, ону ынчаар адаан ужурун тайылбырлаан-даа херээ чок. Чүге дээрге бистиң аныяк Тыва республикавыстың индустриязының баштайгы сууру улуг бүдүрүлгениң аар техниказының штавы ол-дур.

— Бистиң механизаторларывыстың аразында шынап-ла кайгамчык ажыл-ишчи кижилер бар. Оларның бирээзи дөө ол-дур — дээш аар парктың начальниги И. Плесская бистиң кыйыывыска кээп тура дүшкен тракторже айытты.

Начальниктиң чоргаарланып чугаалааны мурнакчы тракторист шилгедек сынныг тыва уруг болду. Ак-Довурактың даг-дүгү комбинадының дээре механизаторларының бирээзи коммунист Моңгуш Бора-кыс биле бистиң таныжылгавыс ынчаар эгелээн.

Чугаалажып кээривиске ол каш-ла чыл бурунгаар колхозтуң дуржулгалыг тракторизи чораан, ооң сөөлүнде бодунуң күзели-биле улуг бүдүрүлгеге ажылдап эгелээн болду. Партияның төөгүлүг XXII съездизинге күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш Моңгуш Бора-кыс ай санында бүдүрүлге планын 140 хуудан кудуу эвес күүседирин хүлээнген турган. Аныяк коммунист ол хүлээлгелерин ажыр, 150—160 хууга күүседип келген болгаш чыл төнчүзүнге чедир ажылдың темпизин улам дүргедедир деп хүлээлгени алган.

Моңгуш Бора-кыс ажылдың эң харысаалгалыг участогунда турар. Ол чаа тудугларга янзы-бүрү тудуг материалдары сөөртүп чедирер хүлээлгезин өй-шаанда күүседип келген. Ак-Довуракта амгы үеде тудуг ажылдары калбак фронт-биле дүрген темпилиг чоруттунуп турар. Чаа тудугларның он-он объектилерин материалдар-биле үзүктелиишкин чокка хандырары берге болгаш харысаалгалыг ажыл.

— Бора-кыс ажылдап турда дээрге кижи кайгаар кыс болгай-аан. Белен-селен тракторист оолдар аңаа бырашпас-даа — деп, тудугжуларның ону мактап турары аныяк механизаторнуң кызымаккай күш-ажылының эң улуг үнелээшкини ол-дур.

Коммунизм тургузарының Программазы мурнакчы трактористи күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннерже улам сорук киирген.

— Съездиниң материалдары-биле таныжып олурарымга эргим Никита Сергеевич бодунуң «сорулга тодаргай, ону боттандырар дээш ажылдаар-ла, ажылдаар, Моңгуш» деп меңээ чугаалаан ышкаш сагындырып келир-дир. Мындыг магалыг үеде шынап-ла ажылдаары өөрүнчүг, буянныг-дыр — деп, Бора-кыс бисте чугаалады.

Ооң өөнүң ээзи Моңгуш Маадыр-оол база комбинаттың дээре тудугжуларының бирээзинге санаттырып турар. Кижи төрелгетенниң чүс-чүс чылдарда күзеп, манап чораан чырыткылаңчак келир үениң улуг перспективаларынга чалгыннанган күш-ажылчы найыралдыг өг-бүлениң кежигүннери Бора-кыс биле Маадыр-оол олар боттарының мурнунга чаа сорулгаларны салып алганнар.

— Ажыл талазы-биле бистиң хүлээлгелеривис билдингир. Ол дээрге кезээде мурнакчыларның олуруунга чоруурувус болур, а тускай мергежилдеривисти, нийти билиивисти бедидеринче моон соңгаар кичээнгейни күштелдирерин шиитпирлээн бис. Мен чоокку чылдарда чолаачының, экскаваторщиктиң тускай мергежилдерин шиңгээдип алыр мен — деп, Бора-кыс чугаалаарга Маадыр-оол олургаш:

— А мен дашчының, монтажниктиң болгаш кран башкарыкчызының тускай мергежилдерин шиңгээдип алыр мен — дидир.

Бистиң бо кайгамчык үевисте «сураанын тып алыр, күзээнин чедип алыр» деп улустуң үлегер чугаазы чүс хуу боттанып турар болгай, ынчангаш Бора-кыс биле Маадыр-оол ийиниң сорулгалары ыявыла бүдер, олар бистиң Төрээн чуртувустуң күчүзүн быжыктырарының херээнге моон соңгаар боттарының улуг үлүүн киириштирер дээрзинге бүзүрелдиивисти база катап илергейлеп каалы.

Эки көргүзүглер

Өвүр районнуң херегл кооперациязының ажылдакчылары планнарны доллур болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарышты калбарткаш, бо чылдың үшкү кварталында багай эвес көргүзүглерни чедип алган. Саарылга планын ниитизи-биле 118 хуу, ооң иштинде бараан сарылгазынын — 126,6 хуу күүсеткен.

Социалистиг чарыштың түңнелинде мурнакчы садыгжыларның саны көвүдеп турар. Чижээ, Солчурнуң көдээ магазининиң ажылдакчылары эштер Өмчүр, Сандаймаа квартал планын 161 хуу күүсеткен, а чамдык айларда 180 хуу ажырып турганнар. Ол ышкаш Саглының көдээ магазининде эш Чөнүкпен, райчагта эштер Далай-оол, Кертик-Кара олар база планын ажыр күүседип турарлар.

Райпо баштаар чери эки ажылдаан дээш Солчур магазининге «Дээре магазин» деп вымпелди, эш Өмчүрге «Дээре садыгжы» деп вымпелди тывыскан. Ол ышкаш Саглының магазининге база шаңнал тывыскан.

Соңгукчуларның чагыы

Тыва АССР-ниң Дээди Соведингге соңгулдалар талазы-биле Чадаананың барыын талакы № 43 соңгулда округундан депутатка кандидат Зинаида Степановна Гануш соңгукчулары-биле ужурашкан. Районнуң эмчизи З. С. Ганущтуң намдарын, ажыл-амыдыралын бүзүреттирген эш Долматовтуң допчулап чугаалааның аңаа чыылган хөй чон улуг кичээнгейлиг дыңнаан.

Ужуражылга хуралынга сөс ап чүве чугаалаан соңгукчу бүрүзү депутатка кандидат эш Ганушка боттарының чагыын илередип турган. Бир дугаарында санал берген эш Крудининаның чугаалааны болза:

— Чадаананың № 1 болгаш № 2 школаларында класстар чедишпес. Ооң ужурунда уруглар ээлчежип өөренирге таарымча чок байдалдар бар. Бо айтырыгны тургузуп, класстарны дарый четчелээринге дузалаарын күзедивис. Ол ышкаш хоорай калбарып, чурттакчы чон өзүп турар, ындыг болганда Чадаанага Пионерлер бажыңын тургузар үе келген.

Башкы эш Ивановтуң чугаалааны болза: — Бистиң интернадывыс биче, а уруглар улам көвүдеп турар. Ооң ужурундан интернаттың бажының алгыдары чугула. Ол ышкаш Чадаана хоорайга автовокзал тургузары база негеттинип келген. Бо айтырыгларны шиитпирлээринге дуза көргүзерин эш Ганущтан ол дилээн.

Хоорайны чаагайжыдар: кудумчуларны чазаар, тарымал ыяштарны улам көвүдедип өстүрер, аңаа хамаарышкан өске-даа айтырыгларны санал берген эштер демдеглеп турган.

Улуг сонуургал-биле

Чадаананың улусчу театрының бот-тывынгыр артистери А. Сафроновтуң «Чем кылыкчызы ашакка барган» деп шиизиниң баштайгы көргүзүүн Өвүр районунга көргүзүп чораан.

Хандагайты суурнуң чурттакчылары ол шиини улуг сонуургал-биле көргеннер. Кол рольдарны бот-тывынгыр артистер Н. Батаева, Н. Таранов, Ю. Комаров, Е. Гришина олар эки ойнааннар.

176 чагылга

Танды районнуң «Революцияның чалбыыжы» колхозунуң төвү — Балгазын суурнуң почтачызы Зина Криченко 3 чылдың дургузунда кызымаккай ажылдап, бо үениң иштинде чурттакчы чоннуң хүндүткелин чаалап алган.

Ол неделяда солун-сеткүүлдерни болгаш чоннуң чагааларын 4 катап чедирип, суурнуң чурттакчылары хөй-даа болза бодунуң ажылын чаңгыс-даа катап саададыптар таварылга турбаан. Зина чүгле почталаар ажылынга кызыгаарланмайн, харын СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле тайылбыр ажылын база чорудуп турар.

Чүткүлдүг, кызымаккай почтачы парлалга чагыдылгаларын организастаар талазы-биле база идепкейлиг ажылдап турар. Зина Криченко 73 журналды болгаш 103 янзы-бүрү солунну чыл болгаш чартык чыл хуусаалыг чагыттырган.

Мурнакчы почтачының ажылын үнелеп, харылзаа салбырының конторазы ону шаңнап, Хүндүлел самбыразынга киирген.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАРЫНГА КАНДИДАТТАР

А. К. ТҮРГЕН-ООЛ —
Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң директору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.

К. Б. САНЧЫ —
Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң саанчызы.

Б. Т. МОНГУШ —
Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң агрономуӊ.

И. С. МАСЛОВА —
Каа-Хем районнуң Сарыг-Сеп ортумак школазының башкызы.

В. Б. ОСКАЛ-ООЛ —
Тыва цирк бөлүүнүң удуртукчузу, РСФСР-ниң алдарлыг артизи.

Е. И. САНТЬЕВА —
Кызылдың хлеб заводунуң кондитерлериниң бригадири.

А. И. КАНУННИКОВ —
Тыва АССР-ниң кезип эмнээр эмнелге салбырының эргелекчизи.

СОВЕТ КОНСТИТУЦИЯ—ДЕМОКРАТИЯНЫҢ БОТТАНЫЫШКЫНЫ

> *Социалистиг демократияны бүгү тала-биле калбартыр болгаш сайзырангайжыдар, күрүнени эргелеп баштаарынга, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун удуртурунга бүгү хамаатыларны идепкейлиг киириштирер, күрүне аппарадының ажылын экижидер болгаш ооң ажыл-чорудулгазынга улустуң контролюн күштелдирер — коммунизм тургузуушкунунуң үезинде социалистиг күрүнениң хөгжүлдезиниң кол угланыышкыны ындыг болур.*
>
> СЭКП-ниң Программазындан.

АЖЫЛЧЫННАРНЫҢ КАНДИДАДЫ

Бистиң республикавыстың улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи — Кызылдың автосептелге заводунга чеде бээрге ында орус, тыва, украин болгаш өске-даа хөй-хөй националдарның төлээлекчилериниң найыралдыг, төрээн өг-бүле болуп алган ажылдап турары кижиниң сеткилин чаагаар-ла өөртүп келир.

Бистиң чуртувуска коммунизмни тургузар деп, ниити ажыл-херекке олар хол-холдарындан туттунчуп алган бир демниг ажылдап турарлар. СЭКП-ниң XXII съездизиниң хүлээп алган чаа Программазы, ону амыдыралга боттандырар дээш изиг чүткүл оларны улам-на төрелдештиргени, соруук кииргени—ол кижилерниң арын-шырайындан, ажыл-ижиниң үре-түңнелинден базым санында көстүп турар.

Заводтуң тус-тус цехтеринге кирерге узанган, каннаан, септээн, хептээн, шуткаан кижилерниң туттунган чепсек-херекселдериниң даажымнээни янзы-бүрү дыңналыр, ынчалза-даа ол бүгү, чаңгыс зай аялга, коммунистиг ниитилелди тургузар дээш демиселге бодунуң шыдаарла үлүг-хуузун киирер деп чаагай бодалга чагырткан кижилерниң соруг киирикчи ырының аялгазы болуп дыңналыр. Төрээн чурт дээш, Коммунистиг партия, бистиң тургузукчу чонувус дээш ханы чоргаарланыышкын кижиниң чүрээнге чаагаар-ла долуп келир.

Тус-тус цехтерде кижилерниң ажыл-амыдыралы-биле таныжып чоруп тургаш, Константин Кукаринге баштаткан септекчилерниң коммунистиг күш-ажыл бригадазынга таваржы бердивис. Ооң составында Дмитрий, Константин, Петр, Борис Кукарин акылышкылар болгаш оларның угбазының уруу Рая Тришканева кирип турар. **(Адаанда чурукта).**

— Коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары болур дээш шимчээшкин чурттуң бүдүрүлгелеринге калбарып турар ындыг бригада болур күзеливисти заводтуң дирекция черинге болгаш партбюрога илергейлээн бис—деп, бригадир Константин Кукарин чугаалады. —Ынчан төөгүлүг чеди чылдың баштайгы чылы—1959 чылдың чазынында чүве. Баштайгы үеде бистерге элээн берге турган, чүге дээрге, бригада болурувустуң мурнунда аңгы-аңгы цехтерге ажылдап турган болгаш тускай мергежиливис база аңгы-аңгы турган. Часты чазадыр, чайны чайладыр кызымаккай ажылдааныва ыстың түңнелинде, ол-ла чылдың күзүнүнде коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп хүндүлүг болгаш харыысалгалыг атты чаалап алган бис. Ам автобустар септээр бригада болдувус.

Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин — совет ниитилелдиң хөгжүлдезиниң дүрүм ёзугаар түңнели-дир. Чарыштың боттуг үре-түңнели, күш-ажылчы быжыг сагылга-чурум, күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүү болгаш чаа кижини кижизидери дээш демисел ол шимчээшкин-биле тудуш холбаалыг. Бригада автобустар септээриниң нормазын 1959 чылда 110 хуу, 1960 чылда — 120 хуу күүседип турган болза, бо чылын 140 хуу чедирип турар. Бо дээрге күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнүң тодаргай түңнели-дир. Кижилерниң медерелиниң, ниитилел мурнунга харыысалгазының өзүп турарының бадыткалы-дыр.

Ниитилелге ажыктыг ажыл-ишке бердинген бо акылышкылар ам дөрткү разрядтың септекчи слесарьлары болуп турарлар. Барык сандан үнген кылдыр көстүр үрелик, бузук автобустарны боларның цегинге сөөртүп эккеп каарга, оларны шуут чаа кылдыр септээш үндүрер шак ындыг бедик мергежилди олар чедип алганнар.

Боттарының заводунга Кукарин акылышкылар кончуг ынак. Ындыг болбастың аргазы чок. Олар кара чажындан маңаа эгелеп ажылдааннар. Акылышкылар чеди классты дооскаш-ла, маңаа дараалаштыр ажылдап кирип турганнар. Күш-ажылчы баштайгы орукту олар маңаа базып, ажыктыг ажыл-иштиң баштайгы түңнелдерин моон көрүп, ооң кежиин четтиргеннер.

— Коммунистиг ёзу-биле ажылдап болгаш чурттап, өөренир деп лозуң бистиң бригаданың кежигүннериниң ажыл-чорудулгазының болгаш амыдырал-чурталгазының хоойлузу апарган — деп, Константин Кукарин чугаалады.

Ооң бадыткалы тодаргай көстүп турар. Чүл дээрге эрткен кыска үениң дургузунда IV разрядтың слесары мергежилди олар чедип алганындан аңгыда, газ-биле каннаарының тускай мергежилин база шиңгээдип алганнар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, бүдүрген продукциязының шынарын бедидип, автобустарны септээриниң хуусаазын үргүлчү кызырып келгеннер.

Коммунистиг кижизидилгениң школазын завод коллективинде тургускан. Боттарының техниктиг болгаш политиктиг билиин калбартып, ооң кичээлдеринге олуржуп, мергежилин бедидип ап турарлар.

Бригаданың кежигүннери чүгле мурнакчы дуржулганың нептередикчилери, бүдүрүлгениң мурнакчылары болуп турар эвес, харын коллективте хөй-ниитиниң ажылынга база идепкейлиг киржип турар. Чижээ, комсомолчу бригадир Константин Кукарин — чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның Бүгү-эвилел ниитилелиниң кежигүнү болгаш ооң ында салбырының казначейи, комсомолчу Петр Кукарин—ВЛКСМ-ниң завод комитединиң кежигүнү, коммунист Борис Кукарин—профэвилелиниң завод комитединиң кежигүнү. Болар бо хүлээлгезин база ак-сеткилдиг, идепкейлиг күүседип турарлар.

Культура-массалыг ажылга-даа үлегерлиг болуп, коллективтиг кинолаашкынны организастап турарындан аңгыда, спорттан база калбастар. Борис биле Рая «Спартак» ниитилелиниң идепкейлиг спортчулары-дыр.

Бүгү талазы-биле ханы билиглиг кижилер болуп алыр дээш политиктиг болгаш чечен чогаалдың номнарын үргүлчү номчуп, оон ынай кижи куруг чок солун-сеткүүлдерни база чагыдып алганнар.

Бригаданың кежигүннери хүндүлүг бижиктерни болгаш өртектиг шаңналдарны үргүлчү ап, завод коллективиниң Хүндүлел самбыразындан чуруу барык дүшпейн келген.

Бригадир К. Кукарин чүгле мурнакчы бүдүрүлгечи, бедик мергежилдиг кижи эвес, харын биче сеткилдиг, ханы билиглиг, бодунуң херээн эки билир, дуржулгалыг удуртукчу-дур. Кылыр ажылды ол каш хүннер ажылдыр пландап, септелгеге негеттинип келир кезектерни баш удур белеткеп, чаа-чаа чүүлдерни бодап тывкан турар.

Бистиң чуртувус чаартыкчылар болгаш рационализаторлар-биле байлак, олар боттарының дуржулгазының болгаш билиг мергежилдериниң талазы-биле инженер-техниктиг ажылдакчыларга чоокшулап олурар дээрзинге Константин Тимофеевичиниң үлегер-чижээ тодаргай бадыткал ол болур.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Программазының төлевилелин бүгү партия, бүгү чон чугаалажып турган съезд мурнунуң кайгамчыктыг хүннеринде чурттуң бүдүрүлгелериниң ажыл-ишчилери улам-на соруг кирип, XXII съездиге төлептиг ужуражыр дээш чаа бедик хүлээлгелерни ап турган. Кукариннерниң бригадазы база хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседип, чаа бедик көргүзүглерни чедип алганын төрээн партиязының төөгүлүг съездизинге рапорттааннар. Эрткен айларның септелге нормазын олар 140 ажыг хуу күүседип, тергиин эки шынарлыг продукцияны бергеннер.

— Коммунизмни тургузарының чаа Программазынга өөрүп, ону эгезинден ужунга үндүр чүүлдүгзүнүп турар бис — деп, К. Кукарин чугаалады. Ол ындыг болбастың аргазы чок. Лениниң партиязының Программазында бижиттинген чүүлдер совет кижи бүрүзүнүң чүрээнге чоок болгаш эргим болуп, ооң угаан-бодалын, күзел-чүткүлүн илергейлеп турар-ла болгай.

— Кижиниң амыдырал-чурталгазынга кажан-даа уттундурбас, аажок өөрүшкүлүг хүннер база тургулаар. Меңээ шак ындыг хүннерниң бирээзи болза, 1960 чылда шалыпчыларның Бүгү-эвилел чөвүлел хуралынга киришкен хүннерим ол болган. Ол хурал мени күш-ажылче улам-на соруг киирип, дидим базымнарже кыйгырган. Өөрүшкүнүң кырындан өөрүшкү болуп, «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» деп медаль-биле ол үеде база шаңнаткан мен— деп, Константин Тимофеевич өөрээн сеткилин илередип чугаалады.

Бистиң чуртувуста кайы-даа ажыл үнелиг болгаш ниитилелге ажыктыг деп чүве ол-дур. Септекчи слесарьның күш-ажылын Коммунистиг партия, Совет чазак, бистиң бүгү улузувус бедии-биле үнелеп көргенинин херечизи ол-дур. Аңаа өөрүвейн, чүге өөрүүрүл!

Чоннуң чогаадыкчы инициативазы чүгле бүдүрүлге черинге эвес, харын ниитилел-политиктиг амыдыралга база илереп келир, бистиң чуртувуста хамааты бүрүзү күрүнени эргелеп башкарарынга идепкейлиг киржип турар дээрзин бөдүүн бригадир Константин Кукаринниң чижээнден база көрүп болур бис.

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединге ам болур соңгулдалар-биле холбаштыр, аңаа депутаттың кандидады кылдыр заводтуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары Константин Тимофеевич Кукаринни бир үн-биле депшиткеннер. Ынчангаш республиканың Дээди Совединге соңгулдалар талазы-биле Заозерныйның № 18 соңгулда округунуң соңгукчулары, соңгулдаларның хүнү — декабрь 17-де, боттарының бадылаашкыннарын чоннуң күш-ажылчы эрес-маадырлыг оглу—Константин Тимофеевич Кукарин дээш бээрлер дээрзи чигзиниг чок.

— Бо дээрге мен ышкаш бөдүүн ажылчын кижиге улуг идегел, ханы бүзүрел-дир, ону шынзыктырар дээш бүгү күжүмнү, билиимни, бар-ла арга-мергежилимни коммунизм тургузуушкунунуң херээнге бараан болдурар мен— деп, депутатка кандидат улам-на соруг кириишкинниг чугаалады.

Коммунизм үезинде чурттаар апаар шак ындыг салгалдың төлээлекчизи, аныяк ажылчын бригадир Константин Тимофеевич бодунуң сөзүнге ээ болуп, күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннерлиг болур дээрзинге бүзүреп болур бис.

С. СЕРЕН-ООЛ.

Кызылдың көдээ ажыл-агый техникуму чыл санында-ла көдээ ажыл-агыйының 100—120 тускай эртемниглерин дооструп үндүрүп турар. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын ёзугаар, бо техникумга көдээ ажыл-агыйның механизаторларын белеткээриниң механизация салбыры ажыттынар. Студентилер боттарының мергежилинден аңгыда тракторист, комбайнерлер, чолаачылар болур мергежилдерни база чедип алырлар.

Чурукта: көдээ ажыл-агый техникумунуң бирги курузунуң студентилери Вера Балин-оол, Роза Хурут химия кичээлинде.

Фото **В. Лутковтуу.**

Бодувустуң эрге-чагыргавыс

Совет Конституцияның амгы байырлалының хүнүнге онза чоргааралдыг болгаш өөрүшкүлүг ужуражып турар бис. Ол бүгүдеге билдингир: СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлери болгаш партияның чаа Программазы бистиң улуг Төрээн чуртувустуң коммунизмче баар оруун тодаргай айтып берген. Совет кижилер, бистер, чер-делегей кырынга коммунистиг ниитилелди тургузарының эгелекчилери бис. Бистиң ажыл-иживис өндүр улуг, буянныг болгаш тайбың, чаагай.

Тыва автономнуг областың Россия Федерациязының акы-дунма улуг өг-бүлезинде деӊ эргелиг 16 Автономнуг Совет Социалистиг Республикаларның бирээзи болганы Совет Конституцияның эң демократтыг, улусчу характерлииниң база бир бадыткалы-дыр. Мен ам 52 харлыг мен. 1934 чылдан бээр-ле арбан даргазындан эгелээш Советтерниң чер-чер органнарының ажылдарынга үзүктел чок ажылдап келдим, ам ажылчы чоннар депутаттарының Эрзин суур Совединиң даргазы мен. Арат кижилер Советтерниң, хөй-ниити организацияларының ажылынга киржип турар чорук социалистиг демократияның, Совет Конституцияның ачы-хавыязы-дыр. Партияның Программазы социалистиг демократияны улам-на сайзырангайжыдарын, күрүнени эргелеп баштаарынга ажылчы чоннарның калбак киржилгезин хандырарын айыткан. Бүгү-ле чүвени чонга, чоннуң эрге-ажыынга дүрүмчүдүп, бараалгадып турар Совет Конституция—бистии. Эрге-чагырга — бодувустуу.

С. ЧОКСУМ.

Иениң өөрүшкүзү

СЭКП-ниң XXII съездизинге эш Н. С. Хрущевтуң илеткелдерин болгаш ооң түңнел чугаазын, партияның Программазын болгаш Уставын номчуп танышкаш ленинчи улуг партияның кежигүнү болганымга кызыгаар чок чоргаарланыр-дыр мен. 1937 чылдан бээр партия кежигүнү мен.

Бүгү-ле чүвени — кижиге, кижиниң чаагай чоруунга бараалгаткан Программаның өндүр чаагай сорулгаларын — коммунизмни бистиң чуртувуска чоокку чээрби чылдарда тудуп тургузарын тодаргай таныжып, билири бөдүүн ие кижиге магалыг-дыр. Совет кижилерниң амгы салгалы коммунизмниң үезинде чурттаар деп бистиң төрээн партиявыс байырлалдыы-биле бадыткаан. Бо сөстер ие бүрүзүнүң чүректеринде синниккен, амыдыралче, өөрүшкүже, ажыл-ишче соруг киирикчи түк болу берген. Чүгле мээң уругларым эвес, а бодум безин (ам мээң харым 44) коммунизм үезинде чурттаарынга бүзүреп турар мен. Өг-бүлем улуг—алды уруглардың иези мен.

Мээң кол ажылым — мал эмчизи. Чээрби үш чылдар дургузунда ажылдап келдим. Ынчаарга күш-ажыл дээрге кижиниң аас-кежии, чоргааралы болгай. Мал ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң талазы-биле XXII съездиниң салган сорулгаларын амыдыралга боттандырарынга көдээде мал ажылының тускай эртемниглери тодаргай үлүг-хуулуг болур бис.

Кижи төрелгетенниң төөгүзүнде бир-ле дугаарында бистиң улуг Төрээн чуртувуска коммунизмни тургузарының практиктиг оруун тодаргайлап, айтып бергени дээш Коммунистиг партиявыска, ооң эш Н. С. Хрущевка баштаткан ленинчи Төп Комитединге чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенимни илереттим.

Т. ЧОЛДАЙ,

Улуг-Хем районнуң «ҮТБА 25 чылы» совхоз.

Депутаттар—организакчылар

Бистиң көдээ Советтиң депутаттары доктаамал комиссияларның ажылынга идепкейлиг киришпишаан, социалистиг хүлээлгелерни күүседирин организастаар талазы-биле чон ортузунга чамдык тодаргай ажылдарны кылып келген.

Агроном депутат эш Салчак Доржу «Большевик» колхозтуң трактор бригадазынга хүн бүрү ажылдап, бүдүрүлге онаалгаларын чедиишкинниг күүседиринче механизаторларның болгаш тараажыларның күжүн чедиишкинниг организастаан. Ооң түңнелинде бригаданың кежигүннери бо чылын тараа культураларының бедик дүжүдүн өстүрер талазы-биле хүлээлгезин чедиишкинниг күүседип, га бүрүзүнден-не ортумаа-биле 22,9 центнер дүжүттү ажаап алган болгаш колхозтуң күрүнеге тараа садарының планын хуусаа бетинде 300 хуу күүсеткен.

Көдээ Советтиң депутаты саанчы эш Матпадак соңгукчулар ортузунга бодунуң депутат ажыл-чорудулгазының талазы-биле отчёдун доктаамал кылып берип база саанчыларның хүлээлгелериниң күүселдези дээш чуткулдуг ажылдап турар. Колхоз күрүнеге сүт садарының талазы-биле планын 110 хуу күүсеткен. Эш Матпадак бодунуң социалистиг хүлээлгезин эрестиг күүседип, бодунга быжыглаан инектериниң тус-бүрүзүнден-не сөөлгү хүннерге чедир 1200 килограммдан хөй сүттү саап алган.

Садыг болгаш саң-хөө талазы-биле доктаамал комиссияны удуртуп турар депутат эш Хомушку Отугаш чондан үндүрүглер чыырының талазы-биле көдээ күүскомнуң ажылынга багай эвес дузалашкан. Ол көдээ клубтуң бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүң ажылында база идепкейлиг киржип турар. Боттарының хамаарышкан доктаамал комиссияларының болгаш соңгулда округтарының зайы-биле сессияларның болгаш күүскомнуң шиитпирлериниң күүселдезин организастаар талазы-биле ажылды бистиң өске-даа депутаттарывыс база-ла кызымаккай чорудуп турарлар.

Ам сорулга болза ниитиниң малының кыштаглаашкынының чедиишкинниг чорударынче, ылаңгыя малдың кажааларын чылыглап, кададын болгаш чемгерилгезин чөп организастап тургаш, ооң чаш төлүн бүрүн камгалап алырынче кичээңгейни күштелдирери болур. Малчыннарның амыдырал-чурталгазының байдалын экижидери колхозтуң баштаар чери-биле кады көдээ Советтиң, ооң депутаттарының база чугула сорулгазы.

Ынчангаш үстүнде айтырыгларны көдээ Советтиң чоокта чаа болуп эрткен сессиязынга депутаттар чугаалажып көрген. Ниитиниң малының кыштаглаашкынының чөп организастаарын хайгаарап, тус-тус малчыннарның ажылынга боттуг дузалажырын депутаттар мал ажылының талазы-биле доктаамал комиссияның даргазы эш С. Сюрюн, көдээ күүскомнуң кежигүнү эш Сереэ оларга сессия хүлээндирген.

Ыйгылак суурга столоваяның, парикмахерскаяның чаа бажыннарын тудуп тургузар, колхозчуларның культурлуг чаагай байдалының деңнелин улам бедидер талазы-биле колхозтуң баштаар чериниң болгаш көдээ күүскомнуң төлевилээн хемчеглерин сессия чүүлдүг деп көрген. Көдээ Советтиң депутаттары сессияның шиитпирин ам чон ортузунга калбаа-биле таныштырып турарлар.

Д. ЕНДАН-САМБУУ,

Барыын-Хемчик районнуң Эрги-Барлык көдээ Совединиң даргазы.

Социалистиг демократияның байырлалы

„Хостуг кижилер кандыг-даа бедиктерге чедип шыдаар"

Горькийниң «Авай» деп романының маадырларының бирээзи Россия «черниң эң-не чайынначак демократиязы» болу бээр, кажан «чер кырынга кижилер... боттарының улуг хосталгазы-биле хостуг, шөлээн базар» үениң дугайында боданмышаан, ынчаар чугаалап турар. Бо сөстерни чүүлдерге-даа болгаш чүүл-бүрү чугааларга-даа хөй удаа чижекке киирип келген болгай. Ынчалза-даа партийжи XXII съездиниң сагыш-сеткили синниккен канчаар-даа аажок улуг салдарынга совет кижилер, бистерниң шуптувустуң хаара туттурганывыс бистиң бо хүннеривисте, бөгүн ол дугайын база катап сактып чугаалаксай бээр боор-дур.

Хостуг кижилер кандыг-даа бедиктерге чедип шыдаар!... Совет улустуң өндүр улуг ажыл-ижиниң түңнелдеринге, XXII съездиниң үндүргени болгаш эртем ёзузу-биле ниитиниң болдурган түңнелдеринге холбаштыр, партияның чаа Программазынга холбаштыр бо сөстер улам күштүг-биле чаңгыланып турар. Экономиканы, эртемни, техниканы, культураны хөгжүдер талазы-биле, чаа болгаш социалистиг ниитилел харылзааларын хөгжүдер талазы-биле бистиң чуртувустуң амгы үеде көдүрүп үндүрген улуг, кайыын тура көстүп турар бедии дээрге-ле хостуг кижи чогум чүнү кылып шыдаарының, бодунуң чуртунуң болгаш ооң бүгү байлактарының долу эргелиг ээзи болу бергенде, бүгү хосталгаларның эң кол болгаш эң шиитпирлиг чүүлүн — мөлчүгдээшкинден хосталгазын оларның чаалап алганының соонда чүнү кылып шыдаарының эң-не көскү, эң-не чайынначак болгаш эң-не херлеттинмес херечилели ол-дур.

Техника-экономика талазы-биле кижи кайгаар хожудангай тургаындан болгаш ажыл-агыйның эң-не хөй сандараашкынындан күчүлүг, мурнакчы, социалистиг индустрияны болгаш дыка механизастаттынган көдээ ажыл-агыйны тургузарынга чедир, капитализмниң эң күштүг чурту—Американың Каттышкан Штаттары-биле экономиктиг чарышка чедир; ада-өгбелерниң ыш-бузу бургураан лаа-деңнеринден эгелээш делегейде эң-не улуг электри станцияларынга болгаш күчүлүг энергетика системаларынга чедир; он-он миллион кижилерни бижик-билигге өөредиринден эгелээш делегейде эң-не шырак эртем-билиглиг ниитилелге болгаш культураның база эртемниң ёзулуг чечектелиишкининге чедир, октаргай делгемнеринге ужугар корабльдерни тургузарынга болгаш октаргайже Юрий Гагаринниң база Герман Титовтуң чижеглээр чүве чок ужудуушкуннарынга чедир чаа амыдыралды тургузуп келгени чылдарның дургузунда совет улустуң кылган базымы ол-дур!

Буржуаз корум-чурумнардан болгаш норма-чижектерден бисте тургустунуп быжыккан ниитилел корум-чурумнарының, бисте эрге-шөлээниң болгаш сагыш-сеткил аажы-чаңнарның норма-чижектериниң ылгалыр чүүлү болза кижини дорамчылавайн, а бүгү талазы-биле бедидир көрүп көдүрери, ооң бодунда арга-мергежилдерни хүлүй тутпайн, а харын-даа ооң бүгү-ле дээре шынарларын илередиринге, мергежилдерин болгаш талантыларын илередиринге делгем хосталганы берип турарында. Күш-ажылчы кижи бодунуң хөй чүс чылдардагы төөгүзүнде бодун кижи-дир мен деп бир-ле дугаарында билингени дээрге-ле бистиң амыдыралывыстың боттуг тургузут хевири ол-дур. Советтиг ёзунуң быжыы-биле тургустунган хүн бүрүнүң политиктиг, хостуг эргелерин болгаш социалдыг эргелериниң бүгү-ле чүүлдерин ол калбаа-биле эдилеп турар. Ынчаарга оларны ажылгаары дээрге тынары ышкаш ол хире эргежок чугула кылдыр бисте чаңчыккан болгай.

СЭКП Төп Комитединиң партияның XXII съездизинге отчёдунга Никита Сергеевич Хрущев мынча деп чугаалаан: «Бистиң мурнувуста амыдырал деңнелиниң талазы-биле эң-не мурнакчы капиталистиг чурттарны ажып эртериниң сорулгазы туруп турар. Ынчалза-даа бистер ындыг сорулганы салып тура, капиталистиг чурттарны бистиң чуртувустуң шынап-ла четкеш, эртер ужурлуу ындыг талаларны барымдаалап көрүп турар бис. Совет Эвилели ам безин хөй-хөй көргүзүглер талазы-биле капиталдың эң-не хөгжүлделиг чурттары-биле деңнээрге олардан маргылдаа чок артыкшылдыг чорукту чедип апкан. Халас өөредилге, халас эмнелге хандырылгазы, ажыл чокталыышкынның узуткаттынганы болгаш социализмниң берип турар өске-даа хөй-хөй чаагай чүүлдери совет кижилерге шагда-ла аңаа болуушкун апарган болгаш олар боттарын боттары-ла тайылбырлап турар. А бо бүгү дээрге эштер, **бистиң улузувустуң чоргаарланыр эргелиг өндүр улуг чаалап алыышкыны болгай. Бо талазы-биле бистер капиталистиг чурттарны шагда-ла эртип каапкан бис.** Капиталистиг чурттарда ажылчын аңгы ындыг чаалап алыышкыннарны чедип алыр дизе, хөй-хөй күжениишкиннерни үндүрүп, кызымаккай демиселди чорудар апаар».

Бистиң улус ленинчи партияның удуртулгазы-биле дөртен дөрт чылдар мурнунда эң улуг революцияны өөскүткеш, күрүнениң чаа хевирин— Совет күрүнени, демократияның чаа демократиязын — ажылчы чоннарга таарышкан демократияны тургускан болгаш чоокку чээрби чылдар дургузунда коммунистиг ниитилелди колдуунда тургузар. Коммунизмниң дээди чадазынче орук, ол оруктуң кол-кол кезектери, шиитпирлээр ужурлуг тодаргай сорулгалар биске билдингир. СЭКП-ниң XXII съездизиниң хүлээп алганы болгаш бүгү совет улустуң чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүг деп көргени Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының чаа Программазында оларны ленинчи мерген угаан-биле айтып демдеглээн.

Чаа, дээди чадаже

Бистиң партияның чаа Программазын бүгү делегейде амгы үениң коммунистиг манифези, эртемниг коммунизмниң энциклопедиязы деп адап турар. Ынчаарга бо тодарадылгалар ханы утказыг. Коммунизм деп чогум чүл ол, база ону тудуп тургузарынга кандыг-кандыг экономиктиг, политиктиг, социалдыг, угаан-медерелдиг белеткелдер эргежок чугула деп айтырыгларга Программа чүгле долдур харыылап турар эвес, харын-даа ажылдап хөделириниң боттуг болгаш билдингир, бүгү талазы-биле теорияга үндезилеттинген, херек кырынга боттантыр план-биле партияны, бистиң улусту шуптузун, совет кижи бүрүзүн чепсеглеп турар.

Социалистиг демократияны улам хөгжүдериниң сорулгаларынче болгаш арга-оруктарынче Программа хөй кичээнгей салып турар. Ынчаарга ол билдингир-даа. Коммунизм—хостуг болгаш медерелдиг ажыл-ишчилерниң бедик организастыг ниитилели болгай, ынчангаш **аңаа ниитилелдиң бот башкарттынышкыны** догуннаттынар апаар. Совет демократияны бүгү хемчеглер-биле хөгжүдери болза ол коммунистиг бот башкарттынышкынче чоорту шилчииринин эң чугула чүүлү болурун бистиң партиявыс барымдаалап көрүп турар.

Коммунизм тургузуушкунунуң эң-не демократтыг методтар-биле, эп-найыралга болгаш эш-хууга үндезилеттинген ниитилел харылзааларын

ПАРЛАЛГАНЫ—МАССАЛАРЖЕ!

Парлалга тарадылгазын күштелдирер

СЭКП-ниң төөгүлүг XXII съездизиниң шиитпирлерин болгаш бистиң чуртувуска коммунистиг ниитилелди тургузарының улуг Программазын тайылбырлап, ону амыдыралга боттандырарынче совет кижилерни мобилизастаар талазы-биле парлалганың ролю улуг.

Парлалганы массаның ортузунга улам калбартыр талазы-биле СЭКП Чөөн-Хемчик райкому организастыг ажылдарны багай эвес чорудуп турар. Колхозтар, совхозтарда болгаш албан организация, бүдүрүлге черлеринде парлалга чагылгазы хайныышкынныг чоруп, парлалга чагылгазының талазы-биле хөй-ниити организацияларының төлээлеттиргеннери ажылдап турар. Амгы үеде районда 1274 «Шын», 650 «Тываның аныяктары», 389 «Тувинская правда», 66 «Правда» болгаш хөй санныг өске-даа солуннар болгаш журналдар чагыттынган.

Солуннар болгаш журналдар чагылгазын калбартырынга «Большевик», Ленин аттыг, «Октябрь 30 чылы» колхозтарда, Чадаана АТК-зында, райпода, райэмнелгеде партия, комсомол организациялары эки ажылдап турар. «Большевик» кедээ ажыл-агый артелинде партия организациязы (секретары эш С. Комбу) өреге бүрүзүн чагылгалыг болдурарын хандырган. Ында 200 хире «Шын», 90 ажыг «Тываның аныяктары» болгаш хөй санныг төп солуннар база журналдар чагыттынган. Ленин аттыг колхозта партия организациязы (секретары эш Х. Борбай-оол) 380 ажыг солуннар болгаш журналдарны чагыдарын организастаан.

Парлалга чагылгазын районга организастаарынга «Союзпечатьтың» райорганизатору эш Т. Бураева кызымаккай ажылдап, партия, комсомол, профэвилел организациялары-биле харылзааны күштелдирип турар.

Моон-биле кады парлалга чагылгазында улуг четпестер ам-даа бар. Улуг ажыл-агыйлар болур «Чыраа-Бажы», «Сүт-Хөл» совхозтарда болгаш кедээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында парлалга чагылгазы кончуг оожум чоруп турар. Сөөлгү хүннерге чедир «Чыраа-Бажы» совхозта чүгле 23 «Шын» солун, 3 «Тувинская правда», 14 «Тываның аныяктары» чагыттынган, төп солуннар болгаш журналдар чагылгазы ында кончуг багай. Совхозта партком (секретары эш М. Хунажык), комсомол комитеди (секретары эш Оолак) болгаш партия эге организациялары парлалга чагылгазын экижидер талазы-биле чогуур хемчеглерни албайн турар. «Сүт-Хөл» совхоз болгаш дуржулга станциязының партия организациялары, ол ажыл-агыйларның удуртукчулары парлалганы чоннуң ортузунга нептередиринче кичээнгей салбайн, ала-чайгаарладашкынче кииргеннер.

Район төвүнде чамдык ажыл-агый, бүдүрүлге черлеринде, ылангыя кедээ ажыл-агый техниказының хандырылга черинде, райүлетпүр комбинадында, тудуг-монтаж конторазында парлалга чагылгазы барык чорбайн турар. Ында партия организацияларының секретарьлары, ол черлерниң удуртукчулары парлалга чагылгазының чорувайн турарын янзы-бүрү чылдагааннар-биле тайылбырлаарын оралдажып, бо политиктиг чугула кампанияны херекке албайн турары шын эвес.

Парлалга чагылгазын калбартырынга киржип, практиктиг дуза чедиреринин улуу райбүүскомнуң сан килдизиниң эргелекчизи эш Болмакова харын доктар халдадып, албан организациялар, кедээ Советтер парлалга чагыдарда меңээ чепшээредип алзын, ооң башка хоржок мен деп хоруп база элээн хөй чагылгаларны «чепшээрел» чок дээш ол соксаткан. Ооң уржуу-биле чамдык кедээ Советтер, элээн хөй албан черлери солун-сеткүүл чагыдып албаан.

1962 чылдың парлалга чагылгазын дүрген доозуп, өг-бүле бүрүзүн чагылгалыг болдурар дээш партия организациялары организастыг хемчеглерни алыры чугула.

О. ШАГДЫР-ООЛ,
СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

ПОЧТАЧЫ

«Сүт-Хөл» совхозтуң төвү — Сүт-Аксы суур-биле дөрткү салбырның төвү — Ишкин-Аксы суурнуң аразы 30 ажыг километр. Бо суурларның аразынга бора аътты шавылыырлап, хөндүргелеп турган ээртеп мунупкан, кара даалынны дартайтыр артынывкан, бир сумканы бодунда чүктээн, эрес-каппагай почтачы чон-биле бода ужуражы берген турар.

Ол дээрге совхозтуң Ишкин салбырының почтачызы Ондар Арган-оол-дур. «Ишкин» колхоз турган үеден бээр совхоз организастаттынга берген соонда-даа, амга чедир барык 6 чыл ажыг үениң дургузунда ол почтачы хүлээлгезин кончуг кызымак күүседип келген. Ажылчыннарның, малчыннарның болгаш өске-даа кижилерниң чагаан солуннарын, журналдарын, чагааларын, албанның бижиктерин болгаш шилчиткен акшазын озалдаашкын чокка чедирери аңаа чаңчыл болу берген. Почтачы бодунуң шудургу ажылы-биле кедээниң ажыл-ишчилериниң хүндүткелин чаалап алган.

Почта-биле келген бүгү чүвени Ондар доп-дораан тарады каап турары мырыңай билдирбес. Салбырдан ажылчы чоннарның чоруткан чүүлдерин ол кандыг-даа саадаашкын чокка дамчыдып берип турар. Чылдың-на солун чагылгазын ол чорудуп турган, ол салбырда чагыдылгалар өске черлерниинден хөй. 1962 чылдың элээн хөй солуннар, журналдар чагыдылгазын ол тараткан. Арган-оол партия организациязының агитатору, улуг назылыг чонга солун номчулгазын чорудуп турар. Сүт-Хөлдүң почта ажылдакчыларының социалистиг чарыжынга ол киришкеш, берген сөзүн ээлээн.

Н. ЧЫРТАКПАН.

Таңды районнуң «Межегей» совхозунуң саанчызы Матрена Филипповна Хроменко бодунга быжыглаан инек бүрүзүнден 2068 кг сүттү саап алган.
Чурукта: М. Ф. Хроменко.
Фото **В. Лутковтуу.**

Күзел-соруум аныяксыг

Октябрь айның бир сөөлгү хүнү. Эртенги даңның хаязы чер кырынга чаттылып кээп турда, «Коммунизмниң хереги» колхозтуң төвү —Кочетов суурнуң кудумчуларын ильичиниң лампалары чырытпышаан турган. Суурнуң кудумчузун өрү бора аъттыг, улуг кара сумка чүктээн, бир-ле ырак чорукче углап бар чорууру илдең ашак кижи чоруп олур. Ол болза колхозтуң ырак малчыннарынга болгаш хову ажылдакчыларынга почта чедирикчизи, хоочун коммунист Оюн Билчир-оол-дур.

— Мындыг эрте кайнаар бар чор силер, чүктешкиңерни сонуургап болур ирги бе?

— Эрте деп чүң боор, харын-даа орайтай бердим. Малчыннарже почта чедирип бар чор мен. Амгы бо хүннерде солун-на чүве солуннарда эвеликпе. XXII съездиге Н. С. Хрущевтуң түңнел чугаазын парлаан чаа солуннар.., чагаа-бижиктер, журналдар—шупту мында.

Бежээ почтальон чаныш келгенде, ооң-биле беседавыс уламчылаан.

— Ам 68 харлыг ашак мен. Нам бежигүнүнге киргенимден бээр безин үжен сес чылдар чедип тур. Намның кызыл билетин 1923 чылда Өөктүң Кара-Ыяш деп черге алган мен. Ынчан нам үүрү меңээ агитаторлаар даалга берген. Ол болза мээң бирги партийжи даалгам-дыр. Оон бээр-ле коммунистиң бедик адын эдилеп, меңээ хүлээткен даалгаларын хире-шаам-биле күүседип келдим. Амгы бо почтачы ажылым база-ла партийжи даалга. Сөөлгү он ийи чылдар бо херекке бараалгаттынган ийин бо.

Бистиң колхозтуң бо сууру Тываның төөгүзүнде бир улуг болуушкун-биле холбашкан төөгүлүг чер чүве. 40 чылдар мурнунда маңаа Бүгү-тываның бирги улуг хуралы болган. Мен ооң киржикчилериниң бирээзи мен. Ынчан борта хараганнар болдаан ээнзиргей шөл ортузунга каш-ла санныг казанак бажыңчыгаштар турду. Оон бээр амыдырал-чуртталганың өскерлип, өзүп хөгжээни кырганнарга сактып четтинмес-тир ийин. Ам дээрге, көрүңердаан, улуг колхозчу суур, ажыл-иш, амыдырал-чуртталга чечектелген. Ыштыг кидис өглерни сайылгаанныг чаа бажыңнар солаан. Малчыннарга почта чедирип чораш, хову сыңмас кодан-кодан малдарны, далай ышкаш чалгып чыдар тарааны, машина-техниканы көрүп, ол-ла бүгү бистии—колхозчуларның деп чоргаарланып, ону шаандакы байдал-биле деңней бодаптарга, караңгы биле чырыктың аразында ылгалдыы ышкаш тодаргай болур чүве-дир. Бо болза Коммунистиг партияның, Совет чазактың ачы-хавыязы, улуг Ленинниң номналының амыдыралда боттаныышкыны-дыр. Бистиң колхоз бо чылын күрүне шыгжамырынга 140 муң ажыг пуд тарааны кииргеш, келир чылдың дүжүлүнге четчир санныг үрезиннерни уруп алгаш, колхозчуларга тараа авансызын берип турар. Меңээ чүгле баштайгы авансыга безин тонна чыгам тараа бергеш, складымда эккеп уруп берди...

— Партияның XXII съездизиниң материалдары-биле кайы хире таныжып тур силер?

— Бүгү чонум-биле бир дөмей, амгы үеде кол-ла кичээнгей партияның XXII съездизинге эш Н. С. Хрущевтуң илеткелдеринде болгаш түңнел чугаазында, СЭКП-ниң ленинчи Программазында болуп турар. Ол төөгүлүг документилерни улуг күзел-сорук-биле, сеткил ханып таныжып тур мен. Магалыг чаагай үеде чурттап турар-дыр бис. Назыным кыраан-даа болза күзел-соруум, ажыл-хөрээм аныяксыг-дыр. Бижи төрелгетенниң шагдан бээр күзел-сорүү болуп келген коммунизмни бистиң Төрээн чуртувуска амыдыралга боттандырып тургузарының практиктиг улуг программазын, ону канчаар, кажан тургузарының оруктарын, ол херекке бүгү совет кижилер амдан эгелеп чүнү кылырының сорулгаларын төрээн партиявыстың XXII съездизи санап тодаргайлааш, айтып бергенин бис бүгүде ол документилерден билип, көрүп тур бис. «Бистиң эчис-сорулгаларывыс билдингир, сорулгалар тодаргайлаттынган. Ажыл-ишче эптер! Коммунизмниң тиилелгези дээш!»—деп эш Н. С. Хрущевтуң съездини хаап тура чугаалаан бо сөстерин бөдүүн колхозчу ашак мен безин, бүгү совет улуска бистиң партияның кыйгырыы кылдыр хүлээп ап, кырып-назылаан-даа болзумза «далайга дамды-даа бол дуза» деп үлегер сөстө ышкаш, бистиң партиявыстың XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга күш-ажылчы үлүг-хуумну киирип ажылдаарын чурттаалгамның аас-кежии, ыдыктыг хүлээлгези деп санап тур мен.

Колхозчу почтальон Оюн Билчир-оол-биле болган бо чугаалажыышкын колхозчу кедээниң ажыл-ишчилериниң бистиң хүннеривисте күзел-соруун илергейлеп турар эң бөдүүн фактыларның бирээзи-дир.

О. ТОВУУ.

ЧОННУҢ КУЛЬТУРЛУГ ЧААГАЙ АМЫДЫРАЛЫНГА

Бистиң республиканың культура-чырыдылгакын албан черлериниң ажылдакчыларының чөвүлел хуралы чоокта чаа болуп эрткен. Аңаа СЭКП-ниң XXII съездизиниң ажылының түңнелдери болгаш культура ажылдакчыларының сорулгаларының дугайында илеткелди РСФСР-ниң культура министерствозунуң культура-чырыдылгакын албан черлериниң Кол эргелелиниң начальниги эш **М. А. Соловьев** кылган.

Тываның ажылчы чоннары бүгү совет улус ышкаш съездиниң материалдарын улуг күзелдии-биле өөренип, партияның улуг планын күүседир дээш эрес-шудургу ажылдап турар деп, эш Соловьев бодунуң илеткелинге демдеглээн.

Тываның культура-чырыдылгакын албан черлериниң ажылында чединишкиннерни улам-на быжыглап, чаа-чаа, солун, идея талазы-биле бедик ажыл-херектерни күштелдирип чорударының чугулазын илеткелчи онзалап айыткан. Ол чүл дээрге, кедээ культура баазаларын быжыглаары, тускай эртемниг кадрлар-биле оларны хандырары, культура албан черлериниң ажылынга киржиринге болгаш ону эргелеп баштаарынга хөй-ниитиниң, ылангыя республика найысылалында, районнар төптеринде болгаш колхоз, совхозтарда чурттап турар интеллигенцияларның киржилгезин улам-на күштелдирери болур. Хөй-ниити активтиң калбак киржилгезиниң ачызында, культура ажылдакчылары бодунуң ажылын амыдырал-биле улам-на чоокшулаштырып, утка-шынарлыг болдуруп шыдаар, ынчангаш фермага азы бригадага, кадарчының аалынга азы суурга—каяа-даа ооң беседазы, тайылбыры солун, дыңнаксанчыг болур ужурлуг. Кажан хөй-ниитиниң төлээлекчизи-биле кады ажылдаарга, культура ажылдакчыларынга байлак дуржулга-даа чедип алдынар.

Съездиниң материалдарын пропагандалаар талазы-биле ажылче хөй-хөй культура албан черлери эгелеп кирзе-даа, чамдык чедир кылдынмайн азы херекке алдынмайн турар чүүлдер хөй. Съездиниң материалдарын парлаан брошюралар, солуннар чамдык библиотекаларда чок, көскү агитацияның янзы-бүрү хевирлери, чижээ, лозуңнарны, плакаттарны, кыйгырыгларны азып делгевейн турар. Олар бар-даа болза эргижирээн, ынчангаш бөгүнүнүң амыдыралын илеретпейн турар. Кедээ ажыл-агый номнары-биле четпес хандыртынган библиотекалар республикада хөй, ындыг номнарны хереглеп турар номчукчуларның саны көвүдээн. Клубтарга кедээ ажыл-агый темазынга киноларны ховар үндүрүп, ооң хөй-ниити чугаалажыышкынын чорутпайн турар.

Библиотеканың ажылын масса-биле улам-на чоокшулаштырарының ажыктыг аргаларын чер болганга ажыглаары чугула. Тематиктиг кежээлерни организастап, аңаа партияның XXII съездизиниң Программазын болгаш съездиниң материалдарын чугаалажыр, ооң дугайында делгелгелерни организастаар, масса-политиктиг ажылдың хевирлерин делгеренгейи-биле ажыглаар.

АЖЫЛДЫҢ ЧАА АРГАЛАРЫ, ХЕВИРЛЕРИ ДЭЭШ

Кызылдың Крупская аттыг библиотеказы—республикада эң эки ажылдыг культура албан черлериниң бирээзи. Ол библиотеканың массалыг, организакчы ажылының дугайын библиотеканың эргелекчизи эш **Г. Нелюбина** чугаалаан. Библиотеканың номчукчуларының саны хүн бүрү көвүдеп, ам 1600 кижи ашкан. Номчукчулары көвүдээн тудум, оларның-биле ажыл чорудары солун боор бар чыдар. XXII съездиниң дугайында тускай ном делгелгезин маңаа организастаан. Ону номчукчулар аажок сонуургап көргеннер, пропагандистер болгаш агитаторлар ук делгелгениң материалдарын ажыглап турарлар. Партийжи съездиниң ужур-дузазының дугайында ыткыр номчулгаларны школачыларның ортузунга элээн каш катап организастаан.

— Тываның ном үндүрер чери съездиниң дугайында бүгү документилерни тыва дыл кырында парлап үндүрген. Ам сорулга болза, оларны чер болганга дүрген тарадыры, ажыглаары болур. Мурнакчыларның дуржулгазының дугайын бижээн номнарны бо чылын үндүргүлээн бис. Ынчалза-даа ол ам-даа эвээш, дуржулгазын бижип, нептередип болгу дег ындыг мурнакчы ажыл-ишчилер бисте хөй. Мурнакчылар дугайында ырларны, шүлүктерни бижиири чугула, ынчангаш чогаалчыларның амыдырал-биле чоок, ханы таныжары, амыдыралдан өөрениири—оларның хүлээлгези болур—деп, ном үндүрер черниң директору эш **Ю. Күнзегеш** саналдаан.

Эш **А. Молчанов** (Тываның күрүнениң хөгжүм-шии театрының директору) республикага музыка уран чүүлүнүң шапкын хөгжүлдезин чедип алырының чугулазын болгаш театрның чогаадыкчы коллективиниң мурнунда салдынган сорулгаларының дугайында доктааган. Районнарда музыка херекселдери чедишпейн турар, ооң ужурунда кажан театрның артистери кедээже шии, концерт көргүзүп чоруур апарганда, музыка херекселдерин алгаш чоруур ужурга удаа-дараа таваржып келген. Районда Культура бажыңы, клуб бүрүзү музыка херекселдери-биле четчир санныг дериттинген турар ужурлуг. Чоннуң хайнытып турар ажыл-ижин, коммунизм дээш демиселди алгап-йөрээп турар ырларны тыва композиторлар кончуг хаая бижип турары четпес. Хөгжүм-шии театрының артистери кедээниң бот-тывынгыр уран чүүлүн шефке ап, оларга практиктиг дуза чедирер сорулга-биле 1962 чылда кедээ клубтарга 25-тен эвээш эвес чогаадыкчы семинарларны организастаар, театрның үнүүшкүннүг ойнаашкыннарының санын бо чылгызындан көвүдедир деп турар. Артистер, композиторлар-биле культура ажылдакчыларының аразында харылзаазын экижидип болурунуң кандыг-даа болдунар аргалары бар дээрзин эш Молчанов демдеглээн.

Бии-Хемниң район библиотеказы сөөлгү үеде бодунуң ажылын элээн экижидип, масса-политиктиг ажылдың янзы-бүрү аргаларын ажыглап турар апарган. Библиотеканың ажылдакчылары Туран хоорайның кудумчуларын кезип чоруп, номчукчулар ортузунга беседаларны, таныдылгаларны организастап турган, номчукчуларның санын улам көвүдеткен. Амгы үеде ук библиотеканың бир номчукчу бүрүзү-ле политиктиг, уран-чечен болгаш техниктиг номнарны ортумаа-биле 20-ден эвээш эвести номчааннар. СЭКП-ниң XXII съездизиниң ажыттынарының мурнуу чарыында болгаш ооң соонда ном делгелгезин организастаан. «Коммунистиг ниитилелдиң кижизи кандыг болур ужурлугул?» деп темага диспутту СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизи-биле кады организастап эрттирген. Диспутка киржири-биле хөй номчукчулар чыылган. Ам фермаларда болгаш бригадаларда көжүп чоруур библиотекажыгаштарны тургускан. Оларны съездиниң документилери—СЭКП-ниң XXII съездизинге ТК-ның отчёду, СЭКП-ниң Программазы болгаш Уставы-биле база өске-даа материалдар-биле хандырган деп, Бии-Хем район библиотеказының эргелекчизи эш **Петрова** чугаалаан.

Чөвүлел хуралга СЭКП-ниң XXII съездизиниң делегады, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш **С. К. Тока** делгеренгей санал берген. Ол бодунуң чугаазынга партияның төөгүлүг съездизиниң бүгү делегейге улуг ужур-дузазын, ооң хөй-аът киирикчи идеязын онзалап демдеглээн. Съезд партияның чаа Программазын бадылап, бистиң чуртувуска коммунистиг ниитилелди тургузарының оруун айыткан. Совет улус ол партийжи улуг планның—коммунизм дээш демиселдиң кайгамчыктыг планының ажыл-херек кырынга боттаныылгазы дээш ажылдап турар. XXII съездиниң бир улуг ужур-дузазы болза, партияны ленинчи оруктан чайладырын оралдажып турган Молотовтуң, Кагановичиниң, Маленковтуң антипартийжи бөлүүн чылча шаап, партийжи амыдыралдың ленинчи нормаларын камгалап, быжыы-биле тургускан бистиң партиявыстың, шылгараңгай ленинчи эш Н. С. Хрущевтуң шиитпирлиг, туруштуг хемчеглериниң амыдыралда боттанганында деп оратор чугаалаан. Культура ажылдакчыларының сорулгазы болза, партияның ажылдап кылганы ол политиканы массаның ортузунга бүгү талалыг, чедингир, хандыкшылдыг кылдыр тайылбырлаары болур.

Ленинчи национал политиканың ачызында тыва улустуң амыдыралынга болгулаан кайгамчыктыг улуг чаартылгаларга доктаагаш эш Токаның чугаалааны болза, Совет Эвилелиниң составынга Тываның киргени, ам АССР кылдыр эде тургустунганы Тываның ажыл-агый, эртем-культуразынга бурунгаар базымнар, төөгүлүг болуушкуннар болган. Чедип алдынган чединишкиннер улуг, олар моон соңгаар-даа байлакшыыр, көвүдээр. Тыва АССР-ниң ажыл-агый эртем-культуразын улам ынай хөгжүдеринге дузалаар хемчеглер дугайында РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы тыва улустуң чаагай чоруу дээш партия болгаш чазактың улуг сагыш салыышкынының база бир тодаргай херечизи болган. Ол улуг дузаламчыларга өөрүп четтирбишаан, республиканың ажылчы чоннары күрүне мурнунга алган хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүседир, СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш ажылдаар ужурлуг.

Бо чөвүлел хуралдың ийиги айтырыы—республиканың культура-чырыдылгакын албан черлериниң хөй-ниити көрүлдезиниң түңнелдериниң дугайында культура эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы эш **П. Саморонов** илеткел кылган.

Культура болгаш уран чүүл ажылдакчыларының 1962 чылда социалистиг хүлээлгелерин чөвүлел хуралга бир үн-биле бадылаан.

◆

улам ханыладыр хөгжүдүп турган боттандырып турар. Бо тургузуушкун ниитилел амыдыралының эрги хевирлериниң узуткаттынып чок болурунуң болгаш чаа хевирлериниң тыптырының байдалында чоруттунуп турар. Бо база-ла билдингир. Бир эвес капитализмден социализмче шилчип кириишкин ангы демиселиниң байдалынга болур, ниитилел харылзааларын үндезинии-биле өскертирип, ханы социал революцияны болгаш пролетар диктатуразын негеп турар болза, коммунизмче шилчиишкинни мөлчүкчү ангылар чок апарганда ам боттандырар, ол үеде ниитилелдиң кежигүннери шуптузу коммунизмниң тиилээрин хан-дамырындан күзеп, ол тиилелгени медерелдии-биле чорудуп тургаш чедип алырлар.

Бистиң чуртувуска мөлчүкчү ангыларны узуткааны-биле холбаштыр пролетар демократиязы бүгү улусчу социалистиг демократияже шалыпкыны-биле шилчип кирип турган. А пролетар диктатуразы болуп тыптып келген бистиң совет күрүневис амгы үеде бүгү улустуң күрүнези, бүгү улустуң эрге-ажыктарын болгаш тура-соруун барымдаалаар орган апарган. Бо болза социалистиг күрүнени хөгжүдеринге шынар талазы-биле чаа үе-чада болбушаан, социалистиг күрүне тургузуунуң коммунистиг ниитилелдиң бот башкартыныышкынче шилчииринң оруунга эң чугула чүүл болур.

Сталинга чүдүүр чорукту партияның шиитпирлии-биле буруу шапканы болгаш ооң аар-берге уржуктарын узутканы, чаңгыс кижиге чүдүүр чоруктуң болдурганы эрткен үениң хажыдыышкыннарын болгаш алдагдалдарын эткени база партияның, күрүнениң, хөй-ниитиниң амыдыралының бүгү адырларынга ленинчи принциптерни болгаш норма-чижектерни катап тургузуп хөгжүткени. СЭКП-ниң XX съездизиниң ажылдап кылганы шугумунга удурланып, ленинчи оруктан партияны болгаш чуртту чайладыр болгаш партияның буруу шапканы удуртулга аргаларын хевээр арттырарын күзеп турган Молотовтуң, Кагановичиниң, Маленковтуң болгаш өскелерниң-даа партияга удур бөлүүн сойгалап илереткеш, чылча шапканы дээн ышкаш бо бүгү чүүлдер социалистиг демократияның чечектелиринге улуг, ёзулуг үнелеп четтинмес ужур-дузалыг болган.

Чогум-на XX съездиден XXII съездиге чедир бо үениң дургузунда совет ниитилелдиң амыдыралының бүгү адырларынга социал-экономиктиг улуг хемчеглерни боттандырган. Ол хемчеглерниң революсчу ужур-дузазы дээрге чүгле материал-техниктиг баазаны быжыглаарынга идиг болганында эвес, харын-даа ниитилел харылзааларын хөгжүдеринге оларның чугула рольду ойнааныңда болган. Чогум-на XX съездиниң соонда масса чоннуң тывынгыр идепкейиниң болгаш эгелекчи чоруун илередиринге, чурттуң ажыл-херектерин углап-баштаарынга, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун удуртурунга чоннуң калбак кезектериниң киржиринге кызыгаар чок делгем, хостуг чорук ажыттынган.

ССРЭ-ниң амгы үеде күштүг болуп турар конституциязы чээрби беш чылдар мурнунда хүлээп алдынган. Бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузалыг болуушкуннар-биле долдунган ол чылдар дургузунда бистиң чуртувустуң амыдыралынга улуг өскерлиишкиннер болгулаан. Совет Эвилели бодунуң хөгжүлдезиниң чаа, чугула үезинче—коммунистиг ниитилелди калбаа-биле тудуп тургузарының үезинче кирген. Ынчангаш социалистиг демократия мурнундагызындан-даа артык бедикче кедүрүлген. ССРЭ-ниң чаа конституциязы болза совет ниитилелдиң амыдыралында хөй-хөй чаа байдалдарны, бүгү боттуг өскерлиишкиннерни чырыдып көргүзер ужурлуг. Партия болгаш совет күрүне чаа конституцияны ажылдап кылырынче кирип турар деп Н. С. Хрущев СЭКП-ниң XXII съездизинге чугаалаан болгай.

Бүгү-ле хамаатыларны шуптузун, оларның чаңгызын-даа арттырбайын күрүне ажылын күүседиринге хаара тудар — деп улуг Ленинниң салган эчис-сорулгазының боттанырынга ам бистер чоокшулап келген-даа бис. **«Совет кижи-ле бүрүзү ниитилелдиң ажыл-херектерин углап-баштаарынга идепкейлиг киржикчи болур хүлээлгелиг!»**—деп, бистиң кыйгырыывыс, бистиң сорулгавыс ол-дур»—деп эш Н. С. Хрущев СЭКП-ниң XXII съездизинге чугаалаан.

Партия ол сорулганы канчаар шиитпирлээр деп бодап турарыл? Ынчангаш бо хүн чогум кандыг оруктар-биле чоруп турарыл база ооң моон соңгаар боттаныышкыны кандыг оруктар-биле чорууругул?

Бирээде, күш-ажылчы кижи бүрүзүнүң улам эки материалдыг болгаш культурлуг байдалдарын тургузуп бээри-биле.

Ийиде, совет соңгулда системазынга улустуң төлээлеттиришкининиң болгаш демократтыг принциптерниң хевирлерин улам сайзырадыр.

Үште, коммунистиг тургузуушкунуң эң улуг айтырыгларын болгаш совет күрүнениң хоойлуларының төлевилелдерин бүгү улустуң чугаалажып көөрүнүң практиказын улам калбартыр.

Дөртте, эрге-чагырганың болгаш удуртулга черлериниң органнарының ажыл-чорудулгаларын улустуң хынаарын бүгү хемчеглер-биле калбартыр арга-биле, ол хыналданың дээштиин күштелдирер арга-биле чорудар.

Беште, удуртукчу органнарның составын соксаал чокка чаартып, күрүне аппарадында болгаш хөй-ниити организацияларында удуртукчу ажылдакчыларның соңгулдалыг болгаш отчёттуг болур чоруунуң принципин улам шыңгыы боттандырар, ол принципти күрүне болгаш хөй-ниити организацияларының, а ол ышкаш культура албан черлериниң бүгү удуртур ажылдакчыларынга чоорту хамаарыштыр ажыглаары нептередир.

Ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң ролю, профэвилелиниң, комсомолдуң болгаш хөй-ниитиниң өске-даа массалыг организацияларының ролю коммунизмни калбаа-биле тудуп тургузарының үезинде хемчээл чокка өзер. Ынчангаш Советтер болза хөй-ниитиниң бот башкартыныышкынныг органнарынче чоорту шилчип кирер, оларның бүрүн эргелери улам калбарар. Ооң-биле кады күрүне херектериниң хөй-хөй ажылдарын хөй-ниити организацияларынче шилчидер апаар.

Бүгү хамаатыларның коммунистиг угаан-медерелин бедидери—социалистиг демократияны улам ынай хөгжүдериниң эң онза чугула чүүлдериниң бирээзи болур. Бистиң кижилерниң сагыш-сеткил талазы-биле өзүлдези—Коммунистиг партияның болгаш совет күрүнениң эң улуг төөгүлүг чаалап алыышкыны болгай. Коммунистиг күш-ажылдың бригадаларының болгаш шалыпчыларының алдарлыг шимчээшкини ол сагыш-сеткил өзүлдезиниң болгаш бедик медерелдиг чоруктуң дугайын херечилевейн турар бе? Валентина Гагарованың кайгамчыктыг патриоттуг эгелээшкини чогум-на ол дугайын чугаалавайн турар деп-бе? Бо хүннерде чурттуң бүгү-ле булуңнарында ооң он-он муң эдерикчилери бар апарган. Партия программазында айыттынган бедик сагыш-сеткилдиң принциптери бөгүн безин совет ниитилелдиң бүгү мурнакчы кижилериниң моральдыг кодексизи болу бербээн бе? Ынчалза-даа бистиң күш-ажылга ынакшылдыг совет өг-бүлевисте чалгаапайлар болгаш маңгыстар, ниитиниң байлаан самчыгдаарлар, чазый-чилби кижилер, чүгле эргелериниң дугайын бодаар болгаш бодунуң хамааты хүлээлгелериниң дугайын уттуп алган чоруур кижилер ам-даа бар болгай. Сагылга-чурумнуң норма-чижектерин, совет моральдың принциптерин үрээр кижилер боттарының үүлгедиишкиннерин бүгү ниитилелдиң буруу көрүп турарын билип каар ындыг байдалды тургузар херек. Хөй-ниитиниң салдарын болгаш совет хоойлу-дүрүмнерниң күжүн долу хемчээлдии-биле оларга хамаарыштыр ажыглаар херек. Төөгүге эң-не баштай коммунизмче орукту салып турар бистиң чурттуң хамааты, бүрүзү-ле ниитилелдиң чаагай чоруу дээш ак-сеткилдиг ажылдаар, совет хоойлу-дүрүмнерни, күш-ажылдың сагылга-чурумун-даа хүндүлээр болгаш сагыыр, социалистиг корум-чурумну үрээр чоруктарга удур идепкейлиг демиселжир хүлээлгелиг.

Совет ниитилелдиң удуртукчу болгаш углакчы күжү болур Коммунистиг партияның ролюнуң болгаш ужур-дузазының улам өзери-биле коммунизмни калбаа-биле тургузарының үе-чадазы база тайылбырлаттынар. Коммунистиг ниитилелди тургузуп турар улустуң мурнакчы отряды болганда, партия болза бодунуң иштики партийжи амыдыралын организастаарынга-даа мурнуку одуругга чорбушаан, коммунистиг ниитилелдиң бот башкартыныышкынының эң таарымчалыг хевирлерин ажылдап кылырынга үлегер-чижектиг көргүзер хүлээлгелиг деп СЭКП-ниң чаа Программазында онзалап айыткан. Бистиң партиявыс бодунуң ажылын партия амыдыралының ленинчи норма-чижектерин хажыдыышкын чокка сагыырынга, коллективтиг удуртулганың принцивинге, партияның иштики демократиязын бүгү тала-биле хөгжүдеринге, коммунистерниң идепкейинге болгаш бот-тывынгыр чоруунга, шүгүмчүлелге болгаш бот-шүгүмчүлелге үндезилеп чорудуп турар.

ИЙИ ДЕЛЕГЕЙ—ИЙИ ДЕМОКРАТИЯ

Бистиң демократиявысты, социалистиг демократияны бужартадып хоптаар дээш, буржуазтыг демократияның хоозун каазының дугайын пропагандалаар дээш капитализмниң идеологтары, ооң политиктери, философтары, саттыныкчы журналистери бар-ла шаа-биле кызыдып турарлар. «Дээрги дээди капиталдың» тергиидеп турары чурттарын олар ындыр арнын-даа, эгенир сеткилин-даа тоовайн, хостуг делегейниң чурттары деп адап турарлар. Ынчалза-даа барымдаалар бо хоптан мегени чулчуруушкуннарны шиитпирлии-биле буруу шаап турар, а барымдаа дээрге-ле чүүден-даа артык сойгалакчы херечилел дээрзи шагшаандан тура-ла билдингир чүве болгай.

Буржуаз демократия дээрге ишкир карманныг болгаш өскениң күжүн мөлчүп турган, бажын ажыр байып алган чүгле ындыг кижилерге хосталга боор турган болгаш болуп турар-даа; ол кажан-даа хензиг эвээш санныг баяттарның эргелерин болгаш ямбылалын камгалап келген болгаш камгалап-даа турар. Капиталистерге болгаш оларга ажылдап берип турар кижилерге бир деӊ хосталга кажан-даа турбаан болгаш туруп шыдавас-даа; мөлчүкчүлер биле мөлчүттүрүп турарларның аразынга деӊ эрге кажан-даа турбаан болгаш туруп-даа шыдавас деп фактылар чугаалап турар.

Буржуазтыг демократияның бүгү төөгүзү—улусту мегелеп төөредириниң төөгүзү дээрзин фактылар чугаалап турар. XVIII чүс чылдың төнчүзүнде болган француз революцияның тугунга: хосталга, акы-дуңмалышкы чорук, деӊ эрге деп аазаашкынны бижип турган болгай, ынчалза-даа ону буржуазия ажылчы чоннар массаларын бодунуң талазынче хаара тудкаш, оларның дузазы-биле эрге-чагырганы ээлеп алыр дээш ажыглаан. Француз буржуазия чоннуң күштүг негелдезинден корткаш, хүлээп алганы «Кижиниң болгаш хамаатының эргелериниң декларациязын» чарлааның соонда дораан-на ол декларацияның принциптеринден ойталап каапкан. А оон соонда элээн үениң эрткениниң соонда, Парижтиң кудумчуларынга болгаш шөлдеринге пролетарларны боолап өлүрер чорукту буржуазияның организастааны делегейге нептерей берген.

Буржуазтыг конституцияларның ажылчы чоннарга тускайлааны аргажок кызыы болгаш эвээш эргелерин безин чагырыкчы ангылар улам-на ажыы-биле кызып-кыйып, үреп турар апарган. Буржуазия болза улуска удур демиселинге полициязын болгаш аг-шериин удаа-дараа ажыглай бээр апарган. Полицияның докпактары болгаш боозунуң октары, депшилгелиг организацияларны истеп-сүрери, тайбың талалакчыларын шаажылаары, кижиниң төлептиг чоруун болгаш ат-алдарын базымчалаары — оларның «хостуг делегейи» ындыг-дыр, ынчаарга ол делегейде «кижи—кижиге бөрү» деп принцип тергиидеп турар, ол делегейниң чагырыкчылары чүгле чаңгыс чазый-чилби күзелдиг: «азы бүгү кижилерни хемир, азы бодуң дорайтап дүш» деп чүвени билирлер.

Бо фактылар чүнүң дугайын чугаалап турар-дыр, ынчангаш ол фактылардан чайлавас-даа силер дээргилер.

Совет Эвилелинде болгаш социалистиг өске-даа чурттарда демократияның улам чечектелиишкини болгаш капиталистиг чурттарда эң-не кызыы демократияның улам-на узуткаашкыны—амгы үениң делегейинде политиктиг хөгжүлдениң удурланыышкак ийи угланыышкыннары ындыг-дыр. Бистиң социал тургузуувус болгаш бистиң демократиявыс-даа амыдыралдың социалистиг хевириниң бүгү улустарга үлегер-чижээ болуп улам калбарар болзув дээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы бүгү чүүлдерни кылып турар болгаш моон соңгаар-даа кылыр апаар.

Амыдыралдың совет хевирин, социалистиг демократияны хоптап, мегелээр дээш бистиң идея талазы-биле дайзыннарывыстың кылып турар чүүлдери—хоозун оралдажыышкыннар-дыр! Совет Эвилели—ёзулуг улусчу эрге-чагырганың, ёзулуг хосталганың болгаш деӊ эргениң чуртту-дур, дээди чаданың демократиязы доктааттынган болгаш үре-түңнелдиг хөгжүп турар чурт-тур деп чер кырының ак-сеткилдиг бүгү кижилери көрүп турарлар.

В. КОСОЛАПОВ.

Коммунизм боттуг чүүл болуп бар чыдар

Акы-дуңма коммунистиг болгаш ажылчын партияларда СЭКП-ниң төөгүлүг XXII съездизиниң түңнелдерин чугаалажып көөрүн үргүлчүлеп турар. Съездиге олурушкан төлээлерниң удуртукчулары болгаш кежигүннери пленумнарга болгаш партия активиниң хуралдарынга илеткелдер кылып, парлалгага чүүлдерни бижип турар. Ажылчы чоннарның ортузунга съездиниң материалдарын өөренир талазы-биле ажылды калбартып турар.

Чехословакияның Социалистиг партиязының Төп Комитединиң пленумунга хүлээп алган болгаш партияның бүгү кежигүннеринге чоруткан чагаазында чугаалап турары болза: «Бис СЭКП-ниң XXII съездизиниң түңнелдеринге чүректиң ханызындан өөрүшкүнүң байырын чедирип, Чехословакияның Национал фронтузунга ЧКП-ниң Төп Комитединиң кылган түңнелдерин бүрүнү-биле деткип турар бис».

ЧКП-ниң удуртулгазы-биле Национал фронтунуң чаңгыс эвин быжыглаарынга, чехословак социалистиг ниитилелди улам ыңай хөгжүдеринге, ЧССР-ге коммунизмни тургузарынга салыышкынны киирер деп хүлээлгени чагаада база бижип турар.

«Юманите» солун партияның Төп Комитединиң чоокта чаа болган пленумунга Францияның Коммунистиг партиязының чиңгине секретары Морис Торезтиң чугаазын парлап үндүрген. Француз коммунистерниң СЭКП-ниң XXII съездизиниң ажылынга киришкен төлээлери СЭКП-ниң чаа Программазының чугаалажып көрүүшкүнүн улуг сорук кириишкин-биле хайгаарап олурган. Ол Программада бүгү-ле чүүлдер кижи дугайын чугаалап, бүгү-ле чүве кижиниң чаагай чоруунга чагырткан, Программаның әчис сорулгазы — кижи төрелгетенниң эң чөптүг болгаш аас-кежиктиг ниитилелин тургузары болур. Программаны күүседири-биле бүгү кижи төрелгетенниң чүс-чүс чылдарда күзеп келген күзели боттанган турар деп Торез чугаалаан.

СЭКП-ниң Программазы кандыгдаа хоозун бодалга таарышпас, эртемге үндезилеттинген документ болур дээрзин М. Торез демдеглээн. Коммунизмниң кайгамчык бедиктерин чедип алыры-биле баар оруктар Программада ылаптыг тодараттынган болгаш марксизм-ленинизмниң өөредии-биле чырыттынган. Программа боду Маркстың, Энгельстиң, Ленинниң революстуг теориязының хөгжүлдезинде чаа үе-чада болуп демдеглеттинип турар.

СЭКП-ниң XXII съездизиниң хүлээп алган Программазының боттанышкыны бүгү делегейниң төөгүзүнүң чорудулгазынга ханы салдарны чедирер. Ол салдар капитализмден коммунизмниң артык күштерин ажылчы чоннарга маргыш чокка көргүскен турар. Францияда болгаш Совет Эвилелинде байдалды деңневишаан, Морис Торезтиң чугаалааны: бир эвес ССРЭ-де чоннуң амыдырал деңнели доктаамал бедип турда, Францияда ажыл төлевири «өзүп турар өртектерге чедер дээш хей-ле оралдажып турар», бир эвес ССРЭ-де 35 шактыг ажыл неделязынче шилчиири хүннүң айтырыы кылдыр тургустунган болза, Францияда ажыл неделязының үргүлчүлелин кызырар дугайында чугаа безин болбайн турар-дыр. Ында ажыл неделязының үргүлчүлээшкини ортумаа-биле 46 шак ажып турар.

Коммунистиг ниитилелди тургузар дугайында бодунуң аажок улуг программазын күүседиринге совет улус тайбыңны негеп турар деп М. Торез үргүлчүлеп чугаалаан. Тайбың — ол дээрге бо Программаның күүсеттинериниң негелдези болгаш моон-биле кады ооң түңнели болур. Кажан ССРЭ чер бөмбүрзээниң бирги үлетпүрлүг чурту болу берген, социалистиг система делегей хөгжүлдезиниң шиитпирлиг фактору кылдыр туюлунга чедир хуула берген турда, дензиниң чаваа тайбыңның күштеринге ажыктыг кылдыр кезээде чайылган турар.

СЭКП-ниң XXII съездизи Сталинга чүдүп турган чорукту болгаш ооң уржуу болган частырыгларны база кемниг үүлгедиглерни шүгүмчүлээринге эргежок чугула кичээңгейни база көрүндүрген деп М. Торез медеглээн. Коммунизмниң дайзыннары ол эрес-дидим шүгүмчүлелди боттарының пропагандисчи сорулгаларынга ажыглаарын оралдажып турар-дыр.

Түңнелинде М. Торезтиң чугаалааны: бодунуң ээлчээнде Францияны СЭКП-ниң үлегерин ёзугаар социализмче, коммунизмче аппаар кылдыр бистиң партиявысты быжыглап, каңнап, ооң хүрээлецин улам сырый каттыштырып, ооң аргазын көвүдедип турар бис. XXII съездиге СЭКП-ниң төөгүзү чайынналчак болгаш алдарлыг арын-биле түңнеттинип байыттынган.

Чоокта чаа Грецияның Коммунистиг партиязының ТК-зының калбак пленуму болуп эрткен. Пленум СЭКП-ниң XXII съездизинге ГКП-ның төлээлериниң ажыл-чорудулгазының дугайында илеткелди чугаалажып көрген. Ол илеткелди ГКП ТК-зының бирги секретары К. Колияннис кылган. Пленум съездиге чораан төлээлерниң ажыл-чорудулгазын чүүлдүг деп санаан.

Польша найысылалдың 500 ажыг үлетпүр бүдүрүлгелеринге, албан черлеринге болгаш дээди өөредилге черлеринге партия хуралдары эрткен болгаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXII съездизиниң материалдарын чугаалажып көрген. Польшаның ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXII съездизиниң болгаш ПКАП ТК-зының IX пленумунуң шиитпирлерин чаңгыс үн-биле чүүлдүгзүнүп база деткип турар.

Моон-биле кады Варшавада СЭКП-ниң Программазын чырыткан хөй санныг лекцияларны болгаш илеткелдерни организастап турар. ПКАП-ның Варшава комитеди СЭКП-ниң XXII съездизиниң болгаш ооң хүлээп алган документилериниң дугайында хөй лекцияларны чырыдыышкынның, кадык камгалалының, улус советтериниң болгаш культураның ажылдакчыларынга организастаан. Польша найысылалдың ажыл-агый активинге Совет Эвилелинде коммунизмни тургузарының экономиктиг айтырыгларының дугайында теманың семинарларынга болгаш эртем конференцияларынга белеткел эгелээн.

Великобританияның Коммунистиг партиязының СЭКП-ниң XXII съездизинге олурушкан төлээлериниң кежигүннери Англияга социализм дээш демиселге XXII съездиниң болгаш ССРЭ-ге коммунистиг тургузуушкуннуң программазының ужурдузазының дугайында боттарының бодалдарын СЭТА-ның корреспондентизиниң дилээн ёзугаар чугаалап берген.

Великобританияның Коммунистиг партиязының Политиктиг Комитединиң кежигүнү, профэвилелдериниң ортузунга партийжи ажылды харыылаар Питер Керриганның чугаалааны болза: «Съездиниң ажылынга кирижкенимден мээң әккелген бирги болгаш кол оодалым — Программаның онаалгалары чүгле күүсеттинер эвес, харын база ажыр күүсеттинер дээрзинге ханы бүзүрел болган. Ындыг болза-даа ол дугайында бүгү делегейге тайбыңны хандырып алыр ужурлуг. Бир эвес сени хамыктың-на мурнай чүү чүве магадатты деп менден айтырар болза, коммунистиг ниитилелдиң чаа бедик болбаазырангай кижизин, делегейде эң бедик принциптерлиг болгаш эң арыг сорулгаларлыг кижини кижизидер талазы-биле хемчеглер деп харыылаар ийик мен. Ол хемчеглерниң салдары делегейниң оон өске черлеринге ёзулуг-ла аажок улуг болур».

СЭКП-ниң Программазын күүседир чорук материалдыг кежиктерниң элбекшилин тургузар деп ол оон ыңай чугаалаан. Совет Эвилели чүгле эртемниң болгаш техниканың хөгжүлдезиниң талазы-биле эвес, харын база херегле барааннарын бүдүрер талазы-биле АКШ-ты ырак соонга арттырып кааш, ону канчаар мурнай берген турарын делегей көөр. Совет улус чуртталга бажыңын, коммунал транспортту халас ажыглаар, ажыл үезинде чем халас болур, делегейде эң кыска ажыл неделялыг болгаш эң бедик ажыл төлевирлиг болган турар. Ол чорук Англияның болгаш өске-даа капиталистиг чурттарның ажылчы чон массаларынга аажок улуг салдарны чедирер.

Горбалска — Глазгода казанактарның районунга төрүттүнген Керриган ССРЭ-де чуртталга тудуунуң айтырыын канчаар шиитпирлеп турарын онза сонуургап турган. «Совет Эвилелинде ам безин 50 миллион кижи чуртталга бажыңын алган болгаш ону Программада көргенин ёзугаар чаа өгленирлерни кииришгир алырга кижи бүрүзү чаа квартираны алган турар ол факт — бо дээрге Глазгода мээң ада-чуртчуларымның чүгле күзеп болур чүвезидир» деп ол чугаалаан.

Керриганның үргүлчүлеп чугаалааны болза, чуртталга тудуунуң программазы күүсеттинген турар деп чүвени Москвага бодумнуң караамбиле көрүп бүзүрээн мен. Москвада чуртталга тудуунуң байдалын үш чартык чылдың мурнунда көргенимбиле бо хүнгүзүн деңнээш аажокла магадаан мен.

Буржуаз парлалганың оралдажышкыннарының уржууңда СЭКП-ниң XXII съездизиниң ажылының дугайында шын медээлерден казыттырган англи ажылчы чоннар съездиниң хүлээп алганы Совет Эвилелинде коммунистиг тургузуушкунунуң делгереңгей программазынга аажок улуг сонуургалды илергейлеп турар деп Питер Керриган чугаалаан. Чер-черниң партия организациялары СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлерин болгаш документилерин идепкейлиг чугаалажып турар.

Великобританияның Коммунистиг партиязының төлээлериниң база бир кежигүнү, ажылчын Джек Пескоу, СЭКП-ниң съездизиниң дугайында бодунуң бодалдарын солушпушаан, демдеглээни болза, буржуаз парлалганың нүгүлдүг кампаниязы турзажок, англи ажылчы чоннар коммунизм деп чүл дээрзин улам улуубиле билип эгелээн. Ооң чугаалааны болза: «Бо талазы-биле бистиң мурнувуста тургустунган сорулгаларны тайылбырлаарынга болгаш тодаргайжыдарынга СЭКП-ниң чаа Программазы аажок улуг рольду ойнап турар. Программаны күүседир чорук шылгараңгай болуушкун болган турар. Делегейде амыдыралдың эң бедик деңнели совет кижилерге бар болган турар, өндүр улуг әчис сорулганы чедип алырынче — бүгү делегейге коммунистиг ниитилелди тургузарынче бүгү улустарны совет кижилер сорук киирер».

(СЭТА).

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨЛ-ШЫДЫРАА КЛУВУ

Аныяк Тыва республиканың культурлуг амыдыралынга чаа-чаа чүүлдер немежип, ажылчы чоннарның дыштанылгазын организастаарынга ажык-дузалыг болуп турары өөрүнчүг. Ооң бир херечизи болза, культураның болгаш дыштанылганың парыгынга республиканың бирги хөл-шыдыраа клувунуң ажыттынганы болур.

Хөл-шыдыраа клувун ажыдар хүн республиканың болгаш Кызыл хоорайның разрядтыг шыдыраачылары, бо оюнга сонуургалдыг аныяктар хөй кижи чыылган. Хоочун тыва шыдыраачыларның бирээзи М. Биче-оол Тывага хөл-шыдыраа оюнунуң хөгжүлдезиниң дугайында беседаны кылган. Ооң соонда хөл-шыдыраа клувунуң советиниң чогаадып кылганы клубтуң ажыл планын чугаалашкан. Эгелеп чоруур шыдыраачыларны өстүреринче, оларга шыдыраа теориязын өөредиринче ук планның кол кезиин угландырган. Бо чылдың декабрьда маңаа шыдыраачылар кежээзи, мергежилге турнирлери, чангыс кижиниң хөй улус-биле ойнаашкыннары болур. 1961 чылда республиканың хөл-шыдыраага бирги чери дээш маргылдаа ам бо хүннерде чоруп турар. Ол ышкаш чамдык мергежилдиг шыдыраачылар аныяк, чаа эгелеп чоруур шыдыраачыларны өөредириниң тускай хүннерин база планда киирген. Ол план ёзугаар бирги разрядчылар М. Биче-оол, А. Азакчевский, мастерге кандидат Н. Шишигин болгаш өскелер-даа кичээлдерни эрттирерлер.

Ам дээрезинде республиканың найысылалында бо хөл-шыдыраа клувунуң тускай дериттинген бажыңы чок, ындыг болганда клубтуң доктаамал ажылдаарын хандырарынга эргежок чугула бажыңныг болур херек. Кызылдың шыдыраачы хөй-ниитизиниң эгелекчи чоруу-биле ажылдап эгелээн бо ышкаш клубтарны бистиң республиканың районнарынга тургузуп ап болурунуң аргазы бар. Спортчу оюннарның бирээзи — хөл-шыдыраа Тывага калбак нептерелди алыр болгаш бедик мергежилдиг шыдыраачыларны белеткээр ужурлуг.

Н. КОЛ.

Чурукта: хөл-шыдыраа талазыбиле мастерге кандидат Н. Шишигин хары угда ойнаашкын үезинде.

Фото **А. Сафоновтуу.**

Шыдыраага бирги чер дээш

«Сүт-Хөл» совхозтуң төвүнге хөл-шыдыраа маргылдаазы болган. Суг-Аксынга болган ол маргылдаага 17 дээрс шыдыраачылар киришкен.

Ойнаашкыннарның үезинде көрүкчүлерниң кичээңгейи чаа эгелеп чоруур шыдыраачы Ч. Ондарда турган. Ооң көш бүрүзү камгалалды кылбышаан, дараазында көшке оруктуу ажыдып, мергежилдиг халдаашкынче шилчип турган. О. Биче-оолдуң көштери база чаа-чаа аргаларны илередип турган.

Совхозтуң шыдыраачыларының түңнели мындыг болган: бирги черни — О. Сүр-оол ээлээн; ийиги, үшкү болгаш дөрткү черлерни — Ч. Ондар, О. Биче-оол, М. Бичелдей олар 14-14 саннарлыг болуп ээлээннер.

Х. МОНГУШ.

* * *

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозта сес чыл школазының өөреникчилери хөл-шыдыраа болгаш шашка талазы-биле маргылдаа организастаан—кайызынга-даа 14-14 шыдыраачылар киришкен.

Аныяк шыдыраачыларның оюннары көрүкчүлерниң сонуургалын хаара тудкан. Үш хүн үргүлчүлээн маргылдаага хөл-шыдыраага бирги черни—Девилдей, ийиги черни—Эрес-оол; шашкага бирги черни—Куулар, ийиги черни— Минчима: олар ээлээннер.

Х. ДӨЛЗЭ.

Бөгүн „Тувинская правдада“

Солуннуң бирги арнында **«Совет демократияның тиилелгези»** деп мурнуку чүүлдү парлаан. Ол-ла арында чурт иштиниң амыдыралындан медээлер база кирген.

Ийиги арында **«Коммунизмче чыраткылыг орук-биле** дээн ниити аттыг Конституция Хүнүнге холбаштырган материалдарны солун парлап турар. Солуннуң үшкү арнында даштыкыдан медээлер кирген.

Дөрткү арында Л. Четверикованың **«Мында мээң өңнүктерим чурттап турар»** деп аттыг очерии болгаш өске-даа материалдар кирген.

ЧАЗАЛГА

Декабрь 4-те үнген № 286 «Шын» солуннуң ийиги арнында дөрткү колонканың үстүнден 39-ку одуругда саннарны 6,4 миллион пуд деп чазап номчуур-дур.

РЕСПУБЛИКАДА АГААР-БОЙДУСТУҢ БАЙДАЛЫ

Бөгүн республикага булуттагылап каап турар хүн болур, чамдык черлерге хар чаар. Кызылга хар биче чаар. Хат өй-тавында, барыын талакы районнарга дыңзыг. Агаарның температуразы: республикага—15—20, а Кызылга—15—17 градус соок.

Редакторнуң оралакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

ДЕКАБРЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Илья Муромец» 10, 12 шактарда. «Чүс чылдың чажыды» 2, 8 шактарда. «Чырыткылар» (делгем экранныг) 4, 6, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Тянь-Шаньның кызы» 11.15, 1.15, 3.15, 5.15, 9.15 шактарда. «Дарганның тугу» (делгем экранныг) 7.15 шакта.

«ЕНИСЕЙ»: «Ыр кыйгырып тур» 10.30, 12.30 шактарда. «Шак дүне ортузунда турупкан» 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кырган Хоттабыч» 11.15, 1.15 шактарда. «Тараа болгаш розалар» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

ДЕКАБРЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Олекса Довбуш» 10, 12, 2 шактарда. «Дээрги прокурорга әккелген роза чечек» 4, 8, 10 шактарда. «Чырыткылар» (делгем экранныг) 6 шакта.

«КАА-ХЕМ»: «Төрээн чуртундан ыракта» 11.15, 1.15, 3.15 шактарда. «Дарганның тугу» (делгем экранныг) 5.15 шакта. «Тянь-Шаньның кызы» 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Шумаваның хааны» 2.30, 6.30 шактарда. «Ара соксаттынган ыр» 4.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ыр кыйгырып тур» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

Аяа долган

Сөөскеннер, хараганнар үнгүлээн, тереӊ кадарлыг ээр каттың кадыыр дег эңмее берген чериниң кырында хая чирииңден кырган сыын кежээки одарда, имир каксы харап үнүп келген. Чаа чагган хар ыяштарның будуктарын халайтыр базып алган, чер кырында хөвең-даа бызап каан дег, бир дески кылдыр шыпкан. Соокка доңа берген харны базарга кыжырадыр дагжап турар. Чырыктарында узун-узун адыгыр дүктери буурара берген, кырган сыын бир-ле чүвени топтап көрген ышкаш, хем иштинче кайгап алган турган. Чиримнелчек шивилер үнген Шивиттиг хемниң уну, ол-бо талалардан киргилээн дагларга ыңайбээр ыйдырбышаан, ээр-мыыр боoп алгаш бады барган чыткан. Чайын шаагайнып чыдар суг ам, дыштанган чүве дег шимээн барган. Кырынче чайынды агарга чарылган доштуң боо эткен дег дүлейзимээр даажын дыңнааш, сыын сырбаш кылынган. Ол кырган сыын бодунуң амыдыралының иштинде эвээш эвес элдептиг ужуралдарга таварышкан. Амыдыралчы «дуржулгалыг» апарган. Саарында ак дүктер үнген чөржек сорбу бар. Оозун агжагар мыйызының көстээзи-биле эпти-ле өгеп каан чоруур. Бир-ле аңчының аткан огу анны өтпейн, кеш биле эъттиң ийи арасынга кызыртына берген. Окту долгандыр хөмнелчек кадыг сорбу бар апарган болгаш куйлааш, сарыг-суг турупкан. Хөрээнден хос эрткен ок ийи ээгинин сый дээр орта, ол ээгилер чоржайтыр экирип калган. Кыраанындан ындыг чүве ийикпе, ийи мыйызының адырлары деңэвес, бирээзи алды, бирээзи чеди.

Баштың сыынның соондан мыйгактар болгаш тоштар оъттап үнүп келгеннер. Ол кодан аң мурнунда он баш турган. Дымыраш чаашкынныг чайгы эртен бир төтчеглекчи кедеп чедип келгеш, оларның ийизин адып ап калган. Коданның артканың кырган сыын тайганың шыргайынче әдертип алгаш маңнап чорупкан. Боо даажы кашпал хемниң иштинге сынмас кылдыр чаңгыланып турган ол коргунчуг эртенден бээр элээн каш айлар эрткен. Өөр аң база катап гайбынчыг берген болгаш шегедеп турган шыргайындан үнүп, чер агынче кирип, кадар оъттуг каъттарга турумчуй бергеннер. Ынчалза-даа, кажар кырган сыын ам-даа сезиглиг хевээр. Каът арнынче үнмес, дааңы-ла сиртти кырладыр, ыяш кыдыын оъттаар, бичии болгаш-ла дыңнаалаар, бүдүк азы сиген шылырт дээн черже көрүп алгаш, шаанга чедир-ле оъттавайн турар.

Кежээ оъттап үнүп келген аңнар катап аргаже кирбейн, ол-ла черинге, ажык мээске хонганнар. Чүгле чаңгыс кырган сыын сирт кырында дүк шет иштинге барып чыдып алган.

Кодан аңга таваржыр ужурлуг айыыл имир-биле кады чоокшулап келген. Шивиттигниң ол чарыындан хемче кестүп кирип келген, мөзүр-мөзүр хаяларлыг, бичии-бичии хорумнарлыг, бедик кожагарның адаакы колдуундан эргилей берген, хаңга идээленип калган хөректээштиг, халбаңныг кара бөрттүг, эрги хынныг узун бырдаанны аксын куду кылдыр чүктээн, ыяш хынныг, мыйыс сыптыг, улуг бижээн артында шавыштыр азынган, өң чок, бырышкак куу арынныг, сарыгзымзар карактарлыг, ортумак сынныг эр, аң бышкаа ииди-биле сиген-даа шылырт кылбайн, олчазын кедээн дырбактыг дег чылбыртып үнүп келген. Ол болза төтчеглекчи Доңгак Солаан-оол-дур. Эктинден бырдаанын дүжүргеш, чанында дашка чөлеп кааш, соок сырынга чажы мөңдүнейнип келген карактарын кестигилей бергилээн чодур салаалыг холу-биле чоткааш, харамдыккан чүве дег дилегизинип көргүлээн. Ээр каътта оъттап үнүп келген кодан аңны эскерип кааш, эпти-ле өөренген чаңы-биле, артында-ла чыдыш кылынган. «Чыт аптар ийне— деп, иштинде бүдүү боданган.— Ырак чер-дир, дааш дыңналбас боор. Эртенги одарда таптыг адар чүве». Аңнарны эртен кедеп адар эптиг черин шлавылап көрүп алган. Шиитпир хүлээп алдынган. Ам чүгле дүнну эрттирип алыры арткан.

Кайда-даа ажылдавайн, хөй-ниитиге ажыктыг ажыл кылбайн турар Доңгак Солаан-оол дыка үр үениң дургузунда аң-мециң кыш, чайда чок, төтчеглекчи ёзу-биле кырып, маңгыстаар амыдырал-биле чурттап келген. Бодунуң ойлук чок ол үүлгедиин боттандырар дээш, бырдаан боону чажыды-биле кылып алган. Оозун бажыңынга әккелбейн, черге шыгжап ап турган. Кажан аңнаар дээнде, «бир-ле чер баар кижи мен» дээш аъттангаш чорупкар. Аңнап чоруур кижи деп ону улус эскерер-даа ужур чок турган.

«Буруулуг кижи муң каралыг» дижир. Сиген шылырт дээрге, азы бүдүк дырс дээрге, төтчеглекчи сырбаш кынныр, чүрээ аксындан ушта халый бер чазар. Ийи-уш басказа-ла көрүгзүнүп, дыңнаалап каап чоруур. Аң кедээн чүве дег кедергей аяар келгеш, ширгай шет арасындан одаанче баккылап көрген. Одагда кижи чок болган. Кыпкан ирик чудуктуң ак-көк ыжы дээр шаар туманналып үнүп, көстелген от имистелдир чырып чыткан. «Чүвени канчап билир» деп бодааш, бырдааны шет иштинге чажыра салып кааш, одаанга кылаштап келген. Арыг кыдыында ажыкта өрттеп каан аъдының хаайы хыыгайнып, чаарныкканы дыңналган. «Чүнү көрүп каан адыгуус боор—деп, бодунга химирентен— улус-даа чедип кээр ийне». Аъдынга баарга оозу анаа оъттап турган. Солуй өрттеп каан. Катап келгеш, кара шай хайындырып ишкеш, одаг одун отчуду салгаш, чонак дерлиин күдүрээ кырынга дөженгеш, ооргалап чыдып алган. Удаваанда кум кынны берген. Хып чыткан черзи чудуктуң чүгү изээш, даашкыр кылдыр часты берген. Уйгу кадында сактырга боо чык дээн ышкаш болган. Доңгак Солаан-оол сырбаш дээш, тура халып келген. Чүве-даа шимээн чок болган.

— Атпаңнаан бо-даа чүректи!— деп, бодунга хыйланнгаш, дедир чыдып алган. Ол-ла хевээр уйгузу келбээн. Сооксумаар күскү дүн кедергей узун ышкаш кылдыр сагынган. Ыш чыды апкан элик одагдан ырак эвесте огура каапкан. «Эки-ле огурул турзун, кулугур! Удавас мээң кара таалымның иштинге киргей аан ол» кылдыр бодап, чылдып алган шайын аартап олурган. Даң адып келген. Ыяштары адыя берген турган кара мөөрүк кырындан даң шолбаны харап келген. Далаш чок, тавaар калгып чорда-ла даң чырып, боо харaалы кирип келир апарган. Ширгайда чажырып каан боозун алгаш, төтчеглекчи-даа базып чорупкан.

Кажар, кырган сыын даң караңгызында-ла туруп оъттааш, тодуп алган. Саарында чөржек сорбузун мыйызы-биле өгеп каап, өөрүнүң оъттаарын манап, кегженип турган. Ийи улуг мыйгак орту киир оъттай бергеш. Аныяк аңнар каътта сөөскен арасында, ам-даа чытпышаан. Бир-ле черде кускуннар алгырышкан. Кургамзык, каккылааш үнден өөр аңның баштыны кырган сыын сезиргей берген. Кегженирин соскааш, сирт кырында бедик даш кырынче үне кылаштай бергеш, шүткүп кылган тураскаал дег, шимчеш дивейн, чазадак-шилгедек апарган турган. Бир-ле черде доң харның кыжыраашы даажы кырыжың агаарга чаңгыланы берген. Хая кырында сыын сырбаш кылынгаш, ийи кулаан сүвүрээртип, кедезинде каът дөзүнде озалааш чаңгыс дытче шиглей кайгай берген. Төтчеглекчи ол дытка ажытталып алгаш, боозун хол башка тудуп алган, кедеп кел чораан. Сыын кыңгырт кылдыр согаалааш, агжагар мыйызын шаарандыр бажын чайгаан. Чыткан аңнар тура халчып келгеннер. Улуг мыйгактар баштың сыынның чанынга барган. Сыын халыыр дээш, чаа-ла башкарлып чорда, эртенги ыржымны үревишаан, боо даажы дээр диңмирээни дег чык дээн. Сыын эргилип чоруй-ла хаяның ажыр чүглу берген. Мыйгактар ойта дүшкеш, дедир мээсче маңнашканнар. Маңнаан аңнар шала оожумнап, доктаар деп чорда, боо даажы улажы берген. Бажында чораан улуг мыйгак ок-кадалгаш, кадыр ийни куду чүглуп бадыпкан. Өскелери тура-даа дүшпейн, сирт кырында чирикке баргаш, мөөннежип чорда төтчеглекчи база катап адыпкан.

Хан көрүп каан чазый кускуннар ээр каъттың кырынга алгыржып, дескинип туруп-туруп, чавызап баткаш, ыяштарда хонгулап алганнар. Төтчеглекчиге аң-не девиденчиг өй келген. «Боо даажындан кымбир кижи чедип келзе ат болганы ол—деп, ол боданган. — Бо чазый куштарның мында чүге алгыржы бээрлери ол. Болар бир-ле чүвени оштап турлар боор». Ширгай аргаже ажытталы бергеш, чүвениң соон соодуп, чүрээн намдадып, солун сазазынынга кээшпезин ораап алгаш, тыртып олурган. Адаанда аргада чайыраан дааш дыңналган. Сактырга-ла аъттыг кижи кел чораан ышкаш болган. Боозун дүвү далаш-биле чудук хозунче киир дыгышкааш, маңнап ыңай болган. Элээн азак узай бергеш дыңнаалаан. Чүве шимээн чок болган. «Дем сирт кырынга адыпкан аңым эвес ирги бе?—деп, ам бодап келген.—Маңаа аъттыг кижи кайын келир боор. Балыг аң дагжап турган-дыр. Чоонтан кижи боор мен». Оон дедир келгеш, боозун-даа албайн, баштай аткан сыынынга барган. Тулган улуг, чолур сыын хая баарында, дөрт даваннары өрү апарган, дартая берген, думчуундан хан булгурупкен, бо чыткан. Бажын одура кескеш, кадыр ийни куду чуулдур идипкен. Үш аңны чаңгыс черге бөле сөөртүп алгаш, союп, бузуп эгелээн. Бүгү хүн чүгле ажаалдага эрткен. Иштин, хан-чинин кештери-биле базырып, хөөп каан. Эъдин бичелеп чүктеп дажып тургаш, элээн ырак черге аппарып базырып каан.

Дүн дүжүп, караңгылай бергенде одаанга ээп келген. Ам деңк чүктевес эвеспе дээш, бырдаанның черге ыяк шыгжап каан. «Мындаа бир келгеш, ийизин апкан болгай мен, ам үжүн аптым—деп, төтчеглекчи өөрүп боданган.— Кыш дүшкелекте артканнарын база-ла ажаап аптар чүве». Ынчалза-даа төтчеглекчиниң ол күзели боттанмас ужурлуг турган.

Республиканың куранныыр инспекциязының улуг инспектору Бүжүгет төтчеглекчиниң изинге таваржы берген. Аар чүъктүг аът четкен кижи арга иштинде кокпа орукбиле бо кел чораан. Төтчеглекчи Доңгак Солаан-оол уткужуп келген кижини көрүп кааш, аңгадай берген. Ынчалза-даа боолуг кижи боорга, аңчы-дыр деп бодааш сеткили өөрүскеп, чугаа-соору үнүп келген.

— Аңнап чор силер бе?—деп, ол Бүжүгеттен айтырган.

— Ийе, аңнап чор мен—деп, демгизи сезик алдырбазы-биле харылаан. — Олча-даа угдунмас-тыр, аа?

— Олча-даа бар-ла — деп, төтчеглекчи улам-на эрзип, хөөреп эгелээн.—Акың аңнап турда амыр чүве болбазык бе. Эът-даа саат-ла, аът-даа хаак-ла. Сен куруглапканың ол бе?

— Харын ындыг чүве эвеспе бо. Кандыг кончуг хөй эът чүдүргенинер ол! Каш аң өлүрдүңер?

— Арганың аңын санаар эвес, оол. Үштү аттым. Улуг аңнар-дыр ийин!

— Үрде аңнаанынар ол бе?

— Элээн каш хондум. Келген дораан-на чыттыр аткылап кагдым. Акың дээрге амыр чүве-дир ол. Эът, кеш ажаар дээш чайзырап турдум. Куруглаан кижи улуг кежиктен четтирер-ле болгай, оол. Улуска ындыг-мындыг чүве чугаалава. Белен эъттен артынып ал.

— Боонар чоп чогул?

— Мен ону арга иштинге шыгжап кааптар чаңныг кижи мен. Аңны адып алган соонда, боону ап чораан херээ чүү боор! Улус сести бээр болгай.

— Үргүлчү аңнап турар силер бе?—деп, инспектор билбээчеңнеп, улам-на ханылап айтырган.

— Мен дээрге кыш, чай чок аңнаар кижи мен—деп, төтчеглекчи серте-даа чок тө каапкан. —Доңгактарның аңчы Солаан-оол деп кижи мен боор мен. Сени каксы-куксу таныыр-даа ышкаш-тыр мен. Үедүпте кады ажылдап-даа турган ышкаш-тыр бис. Ындыг ийикпе?

— Орта-ла сагынмайн тур мен.

— Боттуң кижизи-дир сен. Чажырып каңчаар боор. Байгы-ла ажылым бо кижи мен. Сен база-ла алтай-таңдыдан диленип, адап-сурап келген кижи-дир сен, мээң-биле одаг кожуп ал. Белен эът, кештен улежип, бо олчаны шевергин ажаарла болгай.

— Албан-хүлээлгем аайы ындыг болгаш чедип келген кижи мен ийин. Мен ам сени «ажаар» апаардыр мен.

—«Албан-хүлээлгем аайы ындыг» деп чүнүл оол?

— Куранныыр инспекциязының улуг инспектору кижи мен.

— Ча-чаа, кижи баштактанма даан!—деп, төтчеглекчи хаайынгадаз какпаан. — Бо шагның аныяк өскениниң баштак деп чүвези мырынай хөлун эрткен чүве-дир ийин.

— Бүзүревес болзуңарза бо-дур— дээш, Бүжүгет бодунуң шынзылгазын төтчеглекчиже сунган. Демгизи дүжүм бе, түлүм бе дээнзиг аңгадай берген, карза аларандайнып, харлыга берген олурган. Оон бодалынга бир дугаарында-ла боозу болгаш бижээ кире хонуп келген. Ынчалзажок ам чүнүң-даа хөлу эрткен. Холу сирилевишаан, инспекторнуң шынзылгазын ыыт чок дедир сунган. Инспектор шынгызызы-биле дужааган:

— Аяаң долган-дыр! Аъдың четкеш базып олур!

Төтчеглекчи Доңгак Солаан-оолду шак ынчаар сойгалап илереткен. Беш сыынны төтчеглекчи ёзу-биле өлүрген, маңгысчы амыдырал-биле чурттап турар Доңгак Солаан-оолдуң херээн республиканың куранныыр инспекциязы судка шилчиткен.

А. КУЛАРОВ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23-35, кадаа ажыл-агый килдизиниң 25-38, партийжи амыдырал болгаш культура амыдырал килдистериниң 37-13, иштики информация килдизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт килдизиниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—01219. Чагыг № 2402. Культура эргелелиниң типографиязы